

POLICEJNÍ AKADEMIE ČESKÉ REPUBLIKY V PRAZE

Fakulta bezpečnostního managementu

Katedra společenských věd

Validita očitých svědectví při výslechu

Bakalářská práce

Validity of eyewitness accounts at interrogation

Bachelor thesis

VEDOUCÍ PRÁCE

doc. JUDr. Mgr. Joža Spurný, Ph.D.

AUTOR PRÁCE

Veronika Zlámalová

PRAHA

2023

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma „Validita očitých svědectví při výslechu“ vypracovala samostatně a s použitím uvedené literatury a pramenů.

V Praze, dne 14. 03. 2023

Veronika Zlámalová

Poděkování

Tímto bych chtěla poděkovat panu doc. JUDr. Mgr. Jožovi Spurnému, Ph.D. za cenné rady a odborné vedení práce.

ANOTACE

Tato bakalářská práce se zaměřuje na validitu očitých svědectví při výslechu. Práce se zabývá problematikou důvěryhodnosti očitého svědectví a seznamuje s vnějšími tak vnitřními faktory, které mohou ovlivnit proces utváření výpovědi. Práce je rozdělena na část teoretickou a část praktickou. Teoretická část práce je strukturovaná do 4 kapitol. První kapitola nastíní pohled na forenzní psychologii v rámci psychologie výpovědi a výslechu svědka, druhá kapitola pojednává o očitém svědectví a realizovaných psychologických výzkumech. Třetí kapitola se věnuje identifikaci očitých svědků. Čtvrtá kapitola se věnuje klíčovým kognitivním procesům a rizikům, které vznikají v procesu utváření svědecké výpovědi. Praktická část se zabývá interpretací výsledků pomocí dotazníkového šetření.

KLÍČOVÁ SLOVA

Očitá svědectví * validita * svědek * věrohodnost * výpověď * výslech * kognitivní procesy * paměť * vnímání

ANNOTATION

This bachelor's thesis focuses on the validity of eyewitness testimony during interrogations. The thesis explores the issue of eyewitness credibility and introduces both external and internal factors that can influence the process of forming a statement. The thesis is divided into a theoretical part and a practical part. The theoretical part of the thesis is structured into 4 chapters. The first chapter presents the perspective of forensic psychology within the psychology of testimony and witness interrogation, while the second chapter discusses eyewitness testimony and the psychological research conducted in this area. The third chapter focuses on eyewitness identification, and the fourth chapter discusses the key cognitive processes and risks that arise during the formation of eyewitness testimony. The practical section deals with the interpretation of the results in the form of a questionnaire survey.

KEYWORDS

Eyewitness testimony * validity * witness * credibility * testimony * interrogation * cognitive processes * memory * perception

Obsah

ÚVOD.....	7
TEORETICKÁ ČÁST.....	8
1. FORENZNÍ PSYCHOLOGIE	8
1.1 Forezní psychologie a její předmět	8
1.2 Psychologie výslechu a výpovědi svědka	9
1.3 Věrohodnost svědecké výpovědi	10
1.3.1 Posouzení věrohodnosti svědecké výpovědi.....	10
2. OČITÉ SVĚDECTVÍ.....	12
2.1 Očitě svědectví v oblasti psychologického výzkumu.....	12
2.1.1 Počátky výzkumu očitěho svědectví	12
2.1.2 70. – 80. léta 20. století	13
2.1.3 Nástup testování pomocí metody DNA.....	15
3. PROCES IDENTIFIKACE OČITÝM SVĚDKEM	16
3.1 Kriminalistické metody v procesu identifikace	16
3.1.1 Portrétní identifikace.....	16
3.1.2 Vytipování osob podle fotografií	16
3.1.3 Rekognice	17
3.2 Nesprávná identifikace očitým svědkem a její příčiny	18
3.2.1 Identifikace osob jiné rasy	18
3.2.2 Případy chybně odsouzených osob.....	19
4. KOGNITIVNÍ PROCESY NA POZADÍ SVĚDECKÉ VÝPOVĚDI	20
4.1 Rizika ve fázi získávání informací	20
4.1.1 Vnímání	21
4.1.2 Pozornost	22
4.2 Rizika ve fázi vstřípení a uchování informací	23

4.2.1	Vliv emocí.....	24
4.2.2	Paměť.....	25
4.2.3	Falešné vzpomínky a dezinformační efekt	26
4.2.4	Zapomínání a jeho příčiny	27
4.3	Rizika ve fázi vybavování a předávání informací	28
4.3.1	Faktory ovlivňující vybavování a předávání informací	29
4.3.2	Zlepšení spolehlivosti svědeckých výpovědí	30
PRAKTICKÁ ČÁST		32
5. ZPRACOVÁNÍ PRAKTICKÉ ČÁSTI.....		32
5.1	Výzkumný problém a cíl.....	32
5.2	Metody a techniky sběru dat	33
5.3	Analýza a interpretace získaných dat.....	37
5.4	Shrnutí výsledků praktické části.....	48
ZÁVĚR.....		49
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY		51
SEZNAM GRAFŮ		56

ÚVOD

Kdokoliv z nás se během svého života může stát svědkem trestného činu a být následně vyzván, aby o tomto činu vypovídal. Právě svědectví očitých svědků představují v policejní praxi významný důkazní prostředek, který může napomoci k dopadení pachatele. Avšak co se stane, když tato svědectví selžou a svědek označí nevinnou osobu za potenciálního pachatele? Jak je tedy vůbec možné, že se svědek dopustil omylu, když si byl sebevíce jistý, že se jedná právě o osobu, kterou na vlastní oči viděl? Na tuto otázku se v rámci psychologického výzkumu očitého svědectví zaměřila celá řada badatelů zkoumající validitu těchto svědectví.

Cílem práce je vytvořit soubor relevantních poznatků o psychologických faktorech působících na očitě svědectví ve vztahu k utváření svědecké výpovědi. Účelem práce je tedy poskytnout čtenáři ucelený obraz o problematice očitého svědectví. Pro potřeby naplnění výše uvedených cílů, jsme práci rozdělili na dvě části, a to část teoretickou a praktickou.

V teoretické části práce se budeme zabývat psychologií výslechu a výpovědi svědka ve vztahu k forenzní psychologii. Následně se budeme věnovat klíčovému tématu práce, a to tedy zkoumání očitého svědectví z pohledu psychologického výzkumu. V následující kapitole se zaměříme na proces identifikace očitých svědků, popíšeme si jednotlivé kriminalistické metody procesu a zaměříme se na možné vlivy, které mohou vést svědka k chybné identifikaci. V další fázi teoretické části se budeme zajímat o zásadní kognitivní procesy, které hrají roli v jednotlivých fázích procesu utváření výpovědi.

V praktické části práce budeme využívat metodu kvantitativního výzkumu. Konkrétně se bude jednat o dotazníkové šetření, na základě kterého, budeme zkoumat znalosti týkající se očitého svědectví u studentů Policejní akademie a u studentů psychologie. Smyslem této práce je získat poznatky o osobnostních a situačních faktorech, které ovlivňují svědeckou výpověď očitých svědků, a tím přispět k lepšímu porozumění této problematice a usnadnit tak výskyt a šíření relevantních informací.

TEORETICKÁ ČÁST

1. FOREZNÍ PSYCHOLOGIE

1.1 Forezní psychologie a její předmět

Forezní psychologie je aplikovaná vědní disciplína využívaná v souvislosti s právním systémem. Forezní psychologie pochází z latinského pojmu *fórum*, který označuje místo, na kterém probíhalo shromažďování občanů při soudních procesích. Dřívější pojmenování soudní psychologie, je již v současné době nesprávné a zavádějící. Přesnější a vhodnější použití je termín právní psychologie. Vzhledem k relativně dlouhé historii a vývoji forezní psychologie není doposud žádná jednotná definice pro tuto speciální oblast. V mnoha publikacích bývá forezní psychologie označovaná jako věda, zkoumající prožívání a chování člověka v situacích regulovaných právem, a to především právem trestním.¹ Blíže se forezní psychologie definuje jako hodnocení subjektivní složky selhání lidského činitele v sociální interakci, který má společenský a trestněprávní dosah v závislosti na tomto chování.² Z jednotlivých definic tedy vyplývá, že se forezní psychologie zabývá psychickými procesy účastníků v právním procesu a zkoumá psychologické zvláštnosti během jednotlivých fází realizace forezní psychologie.

Forezní psychologie se v rámci očitého svědectví uplatňuje především ve vyšetřovacím procesu, a to v rámci výslechu, rekognice či rekonstrukce. V souvislosti se svědeckou výpovědí pak může forezní psychologie posoudit její věrohodnost. Očité svědectví lze obecně zařadit do oblasti psychologie výpovědi svědka. V rámci očitého svědectví je nezbytné zkoumat nejen vnější a vnitřní faktory, které mohou působit na svědka, ale je také důležité zkoumat vlivy, které mohou nastat v rámci procesu výslechu. Následující podkapitola se bude zabývat psychologii výpovědi a výslechu svědka.

¹ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Forezní psychologie*. 3. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013, s. 9-10. ISBN 978-80-7380-461-9.

² HERETIK, Anton. *Forezná psychológia*. Druhé, prepracované a doplnené vydanie. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo – Mladé letá, 2004, s.23. ISBN 80-10-00341-7.

1.2 Psychologie výslechu a výpovědi svědka

Pro účely vyšetřování trestných činů je důležitým důkazním prostředkem výpověď očitých svědků. Výpověď definujeme jako soubor informací, které souvisí s kriminalisticky významnou situací a ovlivňují trestní řízení. Výpověď z psychologického hlediska chápeme jako „*subjektivně vytvořený soubor informací o skutečnostech, které proběhly v minulosti, a které osoba vnímala a zapamatovala si je.*“³ V rámci výpovědi jde především o výpovědi přímých, tedy očitých svědků. Hlavním nedostatkem v přístupu ke svědecké výpovědi je nedocenění psychických a situačních faktorů, které ovlivňují proces utváření výpovědi.

Proces utváření výpovědi se nazývá výslech. Výslech je kriminalistická metoda, během které vyslychající získává od vyslychaného právně a kriminalisticky významné informace za přísného dodržení práv a povinností stanovené zákonem.⁴ Tato definice v kriminalistickém pojetí v sobě však skrývá celou řadu psychologických faktorů. Během realizace výslechu nedochází pouze k přenosu informací, ale dochází také ke vzájemnému vnímání a vzájemnému ovlivňování účastníků. Psychologie výslechu se zabývá procesem získáváním informací od vyslychané osoby a usiluje o získání poznatků o psychickém dění vyslychaného. Výslech je tedy forma sociálního styku, tvořený interpersonální percepcí, komunikací a interakcí.⁵ Průběh výslechu je ovlivněn osobnostními charakteristikami, aktuálním fyzickým a psychickým stavem vyslychané osoby. Pro realizaci úspěšného vedení výslechu, je nezbytné zvolení vhodného prostředí, vhodně zvolená taktika výslechu a vlastní vedení výslechu.⁶

³ SPURNÝ, Joža. *Psychologie výslechu*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010, s. 25. ISBN 9788073801533.

⁴ KONRÁD, Zdeněk, Viktor PORADA, Jiří STRAUS a Jaroslav SUCHÁNEK. *Kriminalistika: kriminalistická taktika a metodiky vyšetřování*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2015, s. 7. ISBN 978-80-7380-547-0.

⁵ SPURNÝ, Joža. *Psychologie výslechu*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010, s. 24. ISBN 9788073801533

⁶ NETÍK, Karel, Stanislav HÁJEK a Daria NETÍKOVÁ. *Psychologie v právu: úvod do forenzní psychologie*. Praha: C.H. Beck, 1997. Beckova skripta, s. 11-12. ISBN 8071791776.

Pro eliminaci jakýchkoli negativních vlivů je nejlepším doporučením, aby svědek nejdříve vypověděl vše, co si pamatuje, bez jakýkoliv dotazů a naléhání. Hlavním úkolem výslechu je získání úplné a pravdivé výpovědi u které je pak podstatné posoudit její věrohodnost.

1.3 Věrohodnost svědecké výpovědi

V rámci realizace výslechu je naprosto nezbytné zkoumat věrohodnost svědka a jeho výpovědi. Věrohodností se rozumí pojem, vyjadřující pravdivosti svědecké výpovědi v souladu s realitou. Forenzní psychologie se zabývá psychologickými poznatky, které by pomohly spolehlivě rozpoznat pravdivou či lživou výpověď. Věrohodná výpověď se vyznačuje svou pravdivostí a spolehlivostí. Vyslýchající popisuje vnímanou událost bez lživých nebo zkreslených informací.⁷ Naproti tomu nevěrohodná výpověď obsahuje zkreslené, smyšlené či nepravdivé informace, které neodpovídají skutečnosti.

Pro podání nepravdivé výpovědi může být příčina svědka jak záměrná, tak neúmyslná. Záměrně lživá výpověď je doprovázena nepravdivými informacemi. Nejčastěji se však objevuje výpověď, která obsahuje kombinaci pravdivých a nepravdivých informací. Neúmyslně lživá výpověď obsahuje především zkreslené informace, které si osoba neuvědomuje. Svědek se během výpovědi domnívá, že podává úplnou a pravdivou výpověď, tedy nemá v úmyslu lhát, avšak v důsledku faktorů jsou jeho vzpomínky zkreslené a jeho výpověď nespolehlivá. Tyto faktory následně mohou vést k nesprávné identifikaci pachatele.

1.3.1 Posouzení věrohodnosti svědecké výpovědi

Pro posuzování věrohodnosti výpovědi rozlišujeme výpověď na obecnou a speciální, někdy též specifickou. Obecná věrohodnost se věnuje samostatné osobě svědka, tedy komplexním psychologickým profilem jeho osobnosti. Zabývá se osobností vyslychané osoby, zda má náležité psychické předpoklady k objektivnímu vnímání událostí.

⁷ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Forenzní psychologie*. 3. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013, s. 377. ISBN 978-80-7380-461-9.

Speciální věrohodnost se týká samostatné výpovědi. Posuzuje se, zda je výpověď pravdivá a do jaké míry odpovídá skutečnosti.⁸

Posouzení věrohodnosti svědka zahrnuje hodnocení věrohodnosti a spolehlivosti svědecké výpovědi. Toho lze dosáhnout různými metodami včetně zvážení chování svědka v minulosti, hodnocení jeho chování při výpovědi a posouzení spojitosti jejich svědectví se skutečností. V úvahu lze vzít i faktory, jako je zaujatost, motiv a schopnost přesně vnímat a vybavovat si události.

Ačkoliv neexistuje jednotné schéma postupu, pro odborné i orientační posouzení věrohodnosti, nahlíží se na tři klíčová kritéria:⁹

- 1. Osobnost** – jedná se o způsobilost pro podání spolehlivé výpovědi, jinak řečeno, zda je tato osoba schopna vnímat, pamatovat si a následně sdělit relevantní informace.
- 2. Motivace** – posuzuje se, zda má osoba důvod podat lživou výpověď. Zkoumají se vnitřní tak vnější pohnutky svědka (strach, vydírání, ztráta blízkého, citová vazba apod).
- 3. Výpověď** – v oblasti jednání vyslychaného rozlišujeme na verbální (obsah výpovědi, způsob sdělování) a nonverbální (doprovodná neverbální komunikace vyslychaného).

Ve většině případů má očitý svědek snahu podat úplnou a pravdivou výpověď, avšak v důsledku působení faktorů se může stát, že jeho výpověď bude nepřesná a nespolehlivá. V souvislosti s posouzením věrohodnosti musíme zkoumat, zda byla schopna soba svědka vnímat a snažit se následně eliminovat rizika, které mohou ovlivnit svědeckou výpověď.

V nadcházející kapitole se zaměříme na dílčí kognitivní aspekty mohou ovlivnit věrohodnost a spolehlivost svědecké výpovědi. Dříve než se ale seznámíme s kognitivními vlivy, které působí na svědeckou výpověď, zaměříme se na očitá svědectví z pohledu psychologického výzkumu a na proces identifikace očitými svědky.

⁸ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Forenzní psychologie*. 3. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013, s. 379. ISBN 978-80-7380-461-9.

⁹ Tamtéž, s. 380-381

2. OČITÉ SVĚDECTVÍ

Pod pojmem očitě svědectví rozumíme svědectví očitého svědka, který vnímal protiprávní čin svými smysly a následně o tomto činu vypovídal. Očitě svědectví patří mezi nejčastější důkazní prostředky zasahující do procesu vyšetřování.

Svědectví očitých svědků bylo dlouhou dobu z pohledu právního systému považováno za přesvědčivou a spolehlivou formu důkazního prostředku. Nicméně se psychologický výzkum zaměřil na možné vlivy, které mohou ovlivnit spolehlivost těchto výpovědí. Faktory ovlivňující svědectví lze rozdělit na vnější a vnitřní. Mezi vnější faktory můžeme řadit časový interval, přítomnost zbraně či nesprávné vedení výslechu. Jako vnitřní faktory bychom mohli uvést kognitivní procesy, které vznikají na pozadí svědecké výpovědi. Jedná se o vnímání události, její následné zpracování, uchování a vybavení. Všechny tyto fáze jsou doprovázeny riziky, které si v následující kapitole popíšeme a vysvětlíme.

Nepřesnost ve výpovědích očitých svědků byla po dobu několika let prokazována na základě provedených psychologických výzkumů, které zkoumaly jednotlivé faktory ovlivňující očitá svědectví.

2.1 Očitě svědectví v oblasti psychologického výzkumu

Vědecké výzkumy v oblasti očitého svědectví se v posledních dvou desetiletích staly středem zájmu studia forenzní psychologie. Názory o spolehlivosti očitých svědků jsou smíšené. Podle některých odborníků jsou svědectví očitých svědků spolehlivým důkazním prostředkem, naopak podle druhých jsou zpochybňovány na základě faktorů, které je mohou ovlivnit.

2.1.1 Počátky výzkumu očitého svědectví

Jeden z prvních experimentálních výzkumů v oblasti problematiky očitého svědectví, byla studie Williama Sterna z roku 1901. Tato výzkumná studie byla mířena na studenty právnické fakulty, u kterých zkoumala přesnost jejich výpovědi. Průběh experimentu probíhal následovně. Dva diskutující vedli rozhovor před skupinou studentů, než jeden z nich vytáhl revolver. Studenti byli následně požádáni, aby písemně zaznamenali, co se stalo.

Výsledky tohoto experimentu ukázaly, že se studenti dopouštěli 4–12 chyb v rámci svých odpovědí, avšak s nástupem napětí se snižovala přesnost zapamatování vnímaných informací. Na základě tohoto experimentu prokázal, že vlivem emocí (především stresu) a sugestivního dotazování klesá správnost svědeckých výpovědí.¹⁰

O několik let později Hugo Münsterberg ve své publikaci „*On the Witness Stand*“ pojednává o psychologických faktorech, které mohou ovlivnit výsledek soudního procesu. Konkrétně se zabýval sugestivnímu dotazování v průběhu výslechu, které může vést k falešnému doznání. Tím se snažil upozornit na nespolehlivost očitých svědectví.¹¹ Uvědomil si, že psychologický výzkum má potenciál pomoci justičnímu systému s nevěrohodnými očitými svědky. Setkal se i s jistou kritikou z řad svých odpůrců, avšak navzdory kritice a nesouhlasům, psychologický výzkum neopadal a nadále pokračoval v řadách mnoha příznivců.

2.1.2 70. – 80. léta 20. století

V 70. letech 20. století se opět do popředí dostal výzkum očitých svědectví. Během těchto let vědci zkoumali spolehlivost očitých svědectví ve vztahu k výpovědi a výslechu svědků.

Psycholožka Elizabeth Loftus, která se dlouhodobě zabývá spolehlivostí očitých svědků, se zaměřila na výzkum lidské paměti a přesností vzpomínek. Její výzkumy odhalily, že vzpomínky nemusí být tak spolehlivé, jak si myslíme a mohou být ovlivněny řadou faktorů. V průběhu zkoumání spolehlivosti očitých svědků, realizovala řadu experimentů, na jeden z nich se nyní podíváme.

Zřejmě její nejznámější studie pochází z roku 1974, kdy spolu s J. Palmerem poukázala na to, jak se vzpomínky po události mohou změnit. Účastníkům studie byl prezentován videozáznam autonehody.

¹⁰ WEINER, Irving B. a Randy K. OTTO. *The Handbook of Forensic Psychology*. 4th. United States: John Wiley, 2013, 944 p. ISBN 978-1-118-34841-3.

¹¹ TARTAKOVSKY, M. *How Forensic Psychology Began and Flourished*. *Psychcentral* [online]. 2011 [cit. 2023-03-02]. Dostupné z: <https://psychcentral.com/health/common-questions-psychologists-get-asked#next-steps>

Všichni zúčastnění dostali stejně položenou následující otázka: „Jakou rychlostí jela auta v okamžiku, když se srazila?“ (angl. *About how fast were the cars going when they smashed into each other*) s rozdílem, že slovo srazila (v anglickém překladu *smashed*), za účelem zkoumání vlivu volby slov, bylo nahrazeno slovy *hit, collided, bumped, contacted*.

Tato anglická slova jsou synonymem ke slovu *smashed*, ale v angličtině se tato slova liší intenzitou uvedené události. Odhadované výsledky rychlosti ukázaly, že u slovesa *smashed* byla odhadovaná rychlosti nejvyšší a to 65,6 km/h, dále u slovesa *collided* byla odhadovaná rychlost 63,2 km/h, čím dál nižší rychlost byla u sloves *bumped* (61,3 km/h) a *hit* (54,1 km/h), nejnižší uvedená rychlost u slova *contacted* tedy 51,2 km/h. O týden později byli účastníci znova dotázáni bez toho, aniž by zhlédli video, zda se při nehodě rozbilo sklo. Ti, kteří byli testováni se slovesem *smashed* (rozmlátit, roztříštit) ve srovnání s ostatními odpovídali nesprávně, tedy že sklo se během nehody rozbilo.¹² Tento experiment dokázal, jak lze ovlivnit paměť a její vzpomínky na základě formulovaných otázek a zvolených slov.

Přestože stále panovala nedůvěra právního systému ve výzkum očitých svědectví, získal si roku 1978 Gary L. Wells určitou přízeň společnosti, když v rámci zkoumání chyb očitých svědectví rozlišil mezi odhadovými a systémovými proměnnými. Uvádí, že systémové proměnné jsou ty, které ovlivňují přesnost identifikace očitých svědků a nad nimiž mají kontrolu policisté (jedná se např. o policejní postupy).¹³ S těmito proměnnými se podle jeho názoru dá manipulovat a je nezbytné, aby se na ně při policejní praxi kladl důraz pro účely snížení omylnosti očitých svědectví. Především upozornil na rizika v rámci vytváření sestavy osob pro účely svědecké identifikace. Hovořil také o proměnných odhadu, které souvisejí se svědkem nebo okolnostmi, které na něho mohou působit.

¹² LOFTUS, Elizabeth F. and PALMER, John C. *Reconstruction of Automobile Destruction: An example of the interaction between language and memory*. Journal of Verbal Learning and Verbal Behavior. 1974. Vol. 13, no. 5, p. 585–589 [https://doi.org/10.1016/S0022-5371\(74\)80011-3](https://doi.org/10.1016/S0022-5371(74)80011-3)

¹³ WELLS, Gary L. and OLSON, Elizabeth A. *Eyewitness testimony*. Annual Review of Psychology. 2003. Vol. 54, no. 1, 277–295 p. <https://doi.org/10.1146/annurev.psych.54.101601.145028>

2.1.3 Nástup testování pomocí metody DNA

Před nástupem testů DNA, tedy až do poloviny 90. let byla svědectví očitých svědků často považována za jeden z nejspolehlivějších důkazů v trestních řízeních. S příchodem testování pomocí metody DNA se však ukázalo, že identifikace očitých svědků může být nespolehlivá a podlehnout chybám a kdy byla potvrzena varování, která po dobu několika let přicházela ze strany psychologického výzkumu.

Ukázalo se, že nesprávná identifikace očitými svědky byla jedna z primárních faktorů, které přispěli k odsouzení nevinných lidí. Prostřednictvím testování pomocí DNA bylo osvobozeno mnoho nevinných lidí, zhruba ve většině těchto případů byly zdrojem nesprávného odsouzení právě nepřesné identifikace očitých svědků.¹⁴

¹⁴ *Eyewitness Identification Reform* [online]. [cit. 2023-03-02]. Dostupné z: <https://innocenceproject.org/eyewitness-identification-reform/>

3. PROCES IDENTIFIKACE OČITÝM SVĚDKEM

Procesu identifikace předchází výslech svědka, během kterého má za úkol popsat charakteristické vlastnosti, které by napomohly k rozeznání osoby či předmětu související s vyšetřováním. Informace, které svědek poskytne, mohou sloužit k sestavení portrétu, typování pachatelů podle předložených fotografií nebo při rekognici.

3.1 Kriminalistické metody v procesu identifikace

3.1.1 Portrétní identifikace

Portrétní identifikace se využívá především v situacích, kdy policie nezná totožnost pachatele. Jedná se o náročný proces, během kterého se svědek snaží o sestavení portrétu podezřelé osoby. Problémem paměti je, že se zaměřuje na obličej jako celek, nikoliv na detaily tváře. Lidé dokážou rozpoznat tváře, které jsou stejné rasy, avšak u lidí jiného původu nedokážou tyto tváře jasně rozlišit. V některých případech to vede k vytvoření portrétu osoby, která se neshoduje se skutečnou osobou a pouze přibližný a některých případech může vést i k nesprávné identifikaci. Samotné sestavení portrétu tak souvisí na schopnostech osoby, která pachatele popisuje.¹⁵

3.1.2 Vytipování osob podle fotografií

Další možností pro identifikace osoby páchající trestnou činností je vytipování osob podle fotografií. Svědkovi jsou prezentovány fotografie osob. Úkolem svědka je vyřadit osoby z podezření nebo rozpoznat jejich přítomnost při trestném činu. Metoda je využívána v případech, kdy si policie není jistá, která osoba je pachatelem nebo zatím nemá podezřelou osobu.

Podle zkoumání výpovědí očitých svědků je primární příčinou chybné identifikace proces tzv. relativního úsudku. To znamená, že při prohlížení skupiny fotografií nebo jednotlivců má svědek tendenci vybrat osobu, která se nejvíce podobá pachateli i v případě, že není prezentován skutečný pachatel. Druhý problém nastává v případě, kdy jsou svědkovi prezentovány fotografie, které mohou pozměnit jeho paměťovou stopu. Důsledkem toho při následné rekognici

¹⁵ BOUKALOVÁ, Hedvika a Ilona GILLERNOVÁ. *Kapitoly z forenzní psychologie*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2020. s. 207. ISBN 978-80-246-4461-5.

je tak riziko, že svědek označí osobu, kterou viděl na prezentovaných fotografiích nikoliv opravdového pachatele.

Při následné rekognici tak může označit nesprávnou osobu, tedy tu co viděl na fotografii a ne tu, co byla opravdovým viníkem. V důsledku toho, by měla být rekognice prováděna s delším časovým odstupem.

3.1.3 Rekognice

Rekognice představuje kriminalistický postup, při kterém má svědek nebo poškozený za úkol znova poznat a identifikovat objekty, předměty či podezřelé osoby trestného činu.¹⁶ Prezentace těchto objektů probíhá buď samostatně nebo s dalšími objekty, a to buď postupně nebo najednou. Při sestavení rekognice je důležitý výběr prezentovaných osob, které by měli mít s ohledem na pachatele stejné identifikační znaky. Po provedení identifikace je svědek dotazován na aspekty, které ho vedly jeho rozhodnutí.

Rekognice je ovlivněna řadou proměnnými, které mohou ovlivnit průběh vyšetřování trestného činu. G.L. Wells rozlišil proměnné z procesu rekognice na proměnné na straně svědka a na straně systému. Na straně svědka se jedná o proměnné týkající se vnímání trestného činu a na straně systému se jedná o proměnné týkající se vyšetřovacích orgánů.¹⁷ Z možných proměnných ovlivňujících rekognici můžeme považovat zejména přítomnost zbraně, která snižuje schopnost pozornosti se zaměřit na pachatele. Elizabeth Loftus prokázala, že svědci jsou schopni detailně popsat zbraň, kterou pachatel použil, ale jsou méně schopni popsat pachatele.¹⁸ Zvýšené zaměření pozornosti na přítomnost zbraně tak způsobuje nepřesnost vzpomínek, které mohou vést k chybné identifikaci.

¹⁶ HERETIK, Anton. *Forenzná psychológia*. Druhé, prepracované a doplnené vydanie. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo – Mladé letá, 2004. ISBN 80-10-00341-7.

¹⁷ WELLS, Gary L. *Applied eyewitness-testimony research: System variables and estimator variables*. Journal of Personality and Social Psychology. 1978. Vol. 36, no. 12 p. 1546–1557. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.36.12.1546>

¹⁸ LOFTUS, Elizabeth F. *Eyewitness Testimony*. Harvard University: Harvard University Press, 02 Mar 1996n. I. ISBN 9780674287778.

3.2 Nesprávná identifikace očitým svědkem a její příčiny

Nesprávná identifikace očitým svědkem může nastat buď neúmyslně nebo úmyslně. V případě úmyslného označení nesprávného pachatele může svědek jednat ze strachu, nátlaku či z vlastního zájmu, aby předešel případnému trestu. Problém je v neúmyslném označení pachatele očitými svědky. Jedná se o případy, kdy svědek neúmyslně označí nevinnou osobu a je přesvědčen, že učinil správně. Psychologický výzkum se zabývá faktory, které toto nesprávné určení nevinných osob ovlivňuje. Autoři R. Malpass a P. Devine uvádí, že v případě, kdy svědek musel určit jednoho pachatele z prezentovaného výběru, dopouštěl se více chyb než svědek, který nemusel pachatele označit ihned.¹⁹

Za nejspolehlivější se považuje první identifikace podezřelého očitým svědkem. Vlivy, které následně působí na svědka mění vzpomínky na událost. Obecně lze ale říci, že se v praxi soudní systém opírá spíše o poslední provedenou identifikaci. Po uplynutí určitého časového úseku se svědci obvykle seznámí s tváří podezřelého. Nabývají jistotu, že si tvář pamatují ale skutečnost je jiná, tvář si pamatují spíše z televize či sociálních sítí. A proto by nemělo docházet k opakovaným identifikačním postupům se stejným svědkem a podezřelým.²⁰ Nesprávná identifikace očitých svědků představuje významný problém a je důležité, aby si orgány činné v trestním řízení byli vědomi možnosti chyb při hodnocení svědeckých výpovědí v trestním řízení.

3.2.1 Identifikace osob jiné rasy

Identifikace svědkem bývá zpravidla omylná v případě, kdy má svědek identifikovat osobu jiné etnické skupiny.²¹ Obtížnost rozpoznávání obličeje odlišné rasy ve srovnání s rozpoznáváním obličeje vlastní rasy je jedním ze zkoumaných problémů při identifikaci očitých svědků. Rozeznání osoby stejné etnicity je snazší než identifikace osoby odlišného původu.

¹⁹ MALPASS, Roy S. and DEVINE, Patricia G. Eyewitness identification: Lineup instructions and the absence of the offender. *Journal of Applied Psychology*. 1981. Vol. 66, no. 4. p. 482–489. <https://doi.org/10.1037/0021-9010.66.4.482>

²⁰ WIXTED, John T., WELLS, Gary L., LOFTUS, Elizabeth F. and GARRETT, Brandon L. Test a witness's memory of a suspect only once. *Psychological Science in the Public Interest*. 2021. Vol. 22, no. 1. <https://doi.org/10.1177/15291006211026259>

²¹ STERNBERG, Robert J. *Kognitivní psychologie*. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-376-5.

Tento fakt byl potvrzen i výzkumem, kdy schopnost Čechů identifikovat osobu vietnamské národnosti vedla k chybnému označení.²² Koneckonců jak dokazují zkušenosti s diskriminací menšin, jsou menšiny vystaveny riziku nesprávného odsouzení.²³ Další možnosti nesprávné identifikace osoby odlišného původu může být implicitní zaujatost svědka.

3.2.2 Případy chybně odsouzených osob

3.2.2.1 Případ Kirka Bloodwortha

První případ, který si nyní popíšeme se stal v roce 1984, kdy byla v zalesněné oblasti nalezena mrtvá devítiletá dívka, která byla sexuálně napadena a následně uškrcena. Podezřelým se stal Kirk Bloodworth, který byl zatčen na základě anonymního telefonátu, ve kterém svědek tvrdil, že viděl Kirka Bloodwortha s obětí. U soudu pak následně vypovědělo 5 svědků, že viděli onoho muže s obětí. Ačkoliv neexistoval žádný fyzický důkaz, který by tohoto muže spojoval se zločinem, byl Bloodworth odsouzený k trestu smrti. Ve vězení strávil 9 let, než testy DNA prokázaly jeho nevinu.²⁴

3.2.2.2 Případ Rodneya Lincolna

Druhý případ se odehrál roku 1982, kdy ve svém domě byla zavražděna žena a svědky se staly její dvě dcery. Měsíc po této vraždě identifikovala 7letá dívka Melissa (dcera zavražděné) muže jménem Rodney Lincoln, který byl následně odsouzen na doživotí. Rodney Lincoln celou dobu prohlašoval, že je neviný ale jeho nevinost byla prokázána až na základě provedení testování DNA. Vlas, který byl nalezen na místě činu se neshodoval a Rodney Lincoln byl po 34 letech prohlášen za neviného.²⁵

²² BOUKALOVÁ, Hedvika a Ilona GILLERNOVÁ. *Kapitoly z forenzní psychologie*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2020. s. 210. ISBN 978-80-246-4461-5.

²³ KUTATELADZE, BESIKI L., ANDILORO, NANCY R., JOHNSON, BRIAN D. and SPOHN, CASSIA C. Cumulative disadvantage: Examining racial and ethnic disparity in prosecution and sentencing. *Criminology*. 2014. Vol. 52, no. 3 p. 514–551. DOI 10.1111/1745-9125.12047.

²⁴ *Innocence Project*, Kirk Bloodworth. [online]. 2021 [cit. 2023-03-02]. Dostupné z: <https://innocenceproject.org/cases/kirk-bloodsworth/>

²⁵ 'The Real Killer' Podcast Examines Rodney Lincoln's Conviction After Serving 36 Years in Prison. *www.distractify.com* [online]. 2021 [cit. 2023-03-02]. Dostupné z: <https://www.distractify.com/p/rodney-lincoln-now>

4. KOGNITIVNÍ PROCESY NA POZADÍ SVĚDECKÉ VÝPOVĚDI

Již od přelomu 20. let zkoumala forenzní psychologie vliv kognitivních procesů na utváření výpovědi očitých svědků. Zabývala se, jak vnějšími, tak vnitřními faktory, které mají vliv na spolehlivost těchto výpovědí. V rámci výzkumu bylo zjištěno, že kognitivní procesy významně ovlivňují kvalitu svědeckých výpovědí očitých svědků.

Obecně rozlišujeme čtyři fáze v procesu vytváření výpovědi. Jednotlivé fáze jsou specifické a doprovázené jejich psychologickou charakteristikou a riziky, která mohou ovlivnit svědectví očitých svědků.

Proces utváření výpovědi zahrnuje podle Čírtkové následující fáze:²⁶

- I. získávání informací,
- II. vstípení a uchování informací,
- III. předávání informací,
- IV. příjem, zpracování a zachycení informací vyslychajícím.

V této kapitole se podíváme na jednotlivé fáze v procesu utváření svědecké výpovědi a popíšeme si rizika, která mohou ovlivnit tato svědectví.

4.1 Rizika ve fázi získávání informací

První fáze v procesu utváření výpovědi je přijímání neboli vnímání informací, které jsou následně předmětem zájmu trestního řízení. Během procesu získávání informací musí svědek nejprve zaměřit svou pozornost a následně informace vnímat, uchovat a reprodukovat.

Přijem informací je však doprovázen riziky, která mohou pozornost a vnímání ovlivnit. Hlavní podstatou této fáze je problematika vnímání, a to nejvíce vnímání bezděčného. Množství informací vnímané člověkem je omezené, čím složitější a obsáhlejší jsou, tím se hůře uchovávají.²⁷

²⁶ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Forenzní psychologie*. 3. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013, s.353. ISBN 978-80-7380-461-9.

²⁷ VÁGNEROVÁ, Marie. *Obecná psychologie: dílčí aspekty lidské psychiky a jejich orgánový základ*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2016, s.97. ISBN 9788024632681.

4.1.1 Vnímání

Vnímání neboli percepce je soubor kognitivních procesů, pomocí kterých poznáváme a uspořádáváme podněty z okolního prostředí a dáváme jim určitý smysl.²⁸ Percepce je primárně ovlivněna aktuálním fyzickým a psychickým stavem svědka. Rozdíly v procesu vnímání mohou nastat v důsledku únavy, vyčerpání, užití návykových látek, alkoholu či psychofarmak.

Obecně platí, že vnímání není samostatný proces a na zpracování podnětů se podílejí i další kognitivní funkce, které ovlivňují samotný proces vnímání. Především je tento proces upravován pozorností a pamětí.²⁹ Odlišnosti ve výpovědích očitých svědků jsou způsobeny tím, že každý z nás vnímá situaci jinak a detailní popisy událostí se tak mohou lišit. Tato odlišnost je způsobena především osobností jedince a jeho sociálními zkušenostmi. V průběhu vnímání sociálního prostředí, konkrétně druhých osob a vztahů, vstupují do tohoto procesu vlastní očekávání, zkušenosti a stereotypy. Jedná se o tzv. interpersonální odlišnosti a percepční chyby ve vnímání, které mohou ovlivnit svědeckou výpověď.

Vnímání je doprovázeno percepčními omyly a individuálními zvláštnostmi, které mohou narušit vnímání trestného činu a následnou výpověď svědka. Jedná se o zkreslení vnímání (nebo kognitivní zkreslení), které ovlivňuje způsob, jakým lidé interpretují informace, v rámci této problematiky si uvedeme pouze část z nich.

Percepční omyly a individuální zvláštnosti procesu vnímání:

- **Percepční očekávání** – ovlivňuje uchopení vnímané události. Očekávání se projevuje ve formě předsudků. Lidé vidí to, co chtějí vidět, tedy co jim z logického průběhu události vyplývá.
- **Percepční obrana** – proces, při kterém jsou potenciálně ohrožující podněty vnímány zkresleně či nejsou vnímány vůbec.
- **Motivace** – ovlivňuje, které podněty v percepčním poli upoutají naši pozornost.

²⁸ STERNBERG, Robert J. *Kognitivní psychologie*. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-376-5.

²⁹ VÁGNEROVÁ, Marie. *Obecná psychologie: dílčí aspekty lidské psychiky a jejich orgánový základ*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2016. s.64. ISBN 9788024632681.

- **První dojem** – je tendence vnímat první získané dojmy na sobou vyslychaného silněji než ty pozdější. Je založen na intuici a často první dojem přetrvává.
- **Haló efekt** – jedná se o efekt prvního dojmu, při kterém dochází k hodnocení druhé osoby na základě jedné významné charakteristiky osoby usoudíme její vlastnosti a charakteristiku osoby. Zjednodušeným příkladem haló efektu je když, předpoklad, že lidé nosící brýle jsou více akademicky zdatnější než ti, co brýle nemají.
- **Sociální stereotypy** – jsou to předsudky k ostatním skupinám, zpravidla se jedná o stereotypy vůči jiné rase, vzhledu či příslušníky určitých sociálních skupin.

V rámci výslechu může být svědek dotázán i na tzv. svědecký odhad. Při svědeckém odhadu se od vyslychané osoby explicitně vyžaduje nejen to, co vnímal, ale také odhady skutečnosti vnímané situace. Patří zde např. rychlost vozidla, vzdálenost apod. V tomto případě je důležité zjistit, zda se svědek během události snažil o odhad, nebo si tento úsudek tvořil až dodatečně v rámci výpovědi. Odhady se ale také mohou od různých lidí lišit, jelikož jsou podmíněny celou řadou faktorů.³⁰

4.1.2 Pozornost

Pozornost je definována jako „*schopnost vybírat určité informace pro následné podrobné zpracování a opomíjet jiné informace.*“³¹

Pozornost má vliv na výběr informací a její následnou reprodukci. Jedná se o selektivní proces, což znamená, že pozornost je soustředěna pouze na relevantní informace a irelevantní, popřípadě rušivé informace má tendenci ignorovat. Tento proces umožňuje orientaci ve složitých situacích a schopnost svědka vybavit si podstatné detaily případu. Volba podnětů během získávání informací je značně ovlivněna motivací a emočním rozpoložením osobnosti.

³⁰ BOUKALOVÁ, Hedvika a Ilona GILLERNOVÁ. *Kapitoly z forenzní psychologie*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2020. s. 162-165. ISBN 978-80-246-4461-5.

³¹ ATKINSON, Rita L. *Psychologie*. Praha: Portál, 2003, s.172. ISBN 80-7178-640-3.

Příkladem můžeme uvést, že pokud je svědek vystaven emočnímu vzrušení, jeho pozornost je zaměřena pouze na určité podněty, nikoliv na detaily situace.

Jak již bylo zmíněno, pokud má pachatel zbraň, svědek svou pozornost zaměřuje pouze na ní, popřípadě na pachatele. Svědek je následně schopen detailně popsat zbraň, avšak již není schopen popsat, co měl pachatel na sobě oblečené.

Takový jev můžeme vysvětlit jako efekt přítomnosti zbraně (v angl. *weapon focus*). Přítomnost zbraně ovlivňuje pozornost svědka trestného činu na zbraň, nikoliv na ostatní detaily situace a následně nebude schopen si přesně zapamatovat další podrobnosti trestního činu.³² V oblasti forenzní psychologie vědci potvrdili efekt přítomnosti zbraně a prokázali, že svědek si bude méně pamatovat trestný čin nebo pachatele trestného činu, když je přítomna zbraň. Vysvětlení tohoto jevu připisují kognitivnímu vzrušení svědka nebo celkové neobvyklé situaci.³³

4.2 Rizika ve fázi vštípení a uchování informací

Druhá fáze, která nastává v rámci realizace výpovědi je vštípení a podržení si informací. Stejně jako při vnímání, dochází během této fáze k dalšímu přepracování informací, a to v podobě úbytku jejich množství a přesnosti. Mnoho vnímaných informací se v paměti svědka vůbec neudrží, prakticky jsou ihned zapomenuty.

Schopnost uchování si informací v paměti je u každého jedince individuální. Zapamatování je ovlivněno motivací člověka a jeho emočním laděním. Obecně platí, že čím více času od události uběhlo, tím méně si toho člověk pamatuje. V důsledku plynutí času vzpomínka začne blednout a vytrácí se ze vzpomínek živost a barevnost.

³² LOFTUS, Elizabeth F., LOFTUS, Geoffrey R. and MESSO, Jane. Some facts about "weapon focus.". *Law and Human Behavior*. 1987. Vol. 11, no. 1 p. 55–62. <https://doi.org/10.1007/BF01044839>

³³ KRAMER, Thomas H., BUCKHOUT, Robert and EUGENIO, Paul. Weapon focus, arousal, and eyewitness memory: Attention must be paid. *Law and Human Behavior*. 1990. Vol. 14, no. 2. p. 167–184. <https://doi.org/10.1007/BF01062971>.

Vliv na vštěpování a uchování informací má subjektivní význam vnímaných informací. Svědek si pamatuje spíše ty události, které mu přijdou významné a důležité.

4.2.1 Vliv emocí

Vliv emocí představuje důležitou proměnnou nejen při vnímání, ale také při zapamatování si informací. Emocionálně podbarvené zážitky, spojeny se silnými emocemi, jsou do paměti ukládány jiným způsobem než neutrální podněty. Někteří autoři se domnívají, že stres zhoršuje paměťový výkon, naopak podle jiných zase stres paměťový výkon zlepšuje.³⁴

Vzpomínky, které vyvolávají negativní emoce mohou být v důsledku obranných reakcí eliminovány. Dopady stresu na očitého svědka ve vztahu k zapamatování si informací bylo předmětem psychologického výzkumu po desetiletí. Svědectví trestného činu, zejména pak násilného, je ve většině případů stresujícím zážitkem. Přestože již existuje množství empirických výzkumů, týkající se této problematiky, stále přetrvává diskuse, zda během kódování stres zlepšuje či zhoršuje výkonnost paměti.

Autoři A. Lacy a S. Stark ve své publikaci dospěli k závěru, že vzpomínky na stresující událost nejsou zakódovány příliš přesně. Hlavní podstata události je silně zakódována, ale okrajové, drobné detaily jsou zakódovány slabě.³⁵ Naproti tomu jiní autoři jsou toho názoru, že vlivem stresu se výkon paměti zvyšuje, např. G.S. Shields popisuje, že vlivem emocí se naopak výkon paměti zlepšuje.³⁶ Momentální náhled na tuto problematiku je, že mezi emocemi a výkonem paměti neexistuje jednoduchá vazba.

³⁴ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Forenzní psychologie*. 3. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013, s. 368. ISBN 978-80-7380-461-9.

³⁵ STARK, Shauna M., YASSA, Michael A., LACY, Joyce W. and STARK, Craig E.L. A task to assess behavioral pattern separation (BPS) in humans: Data from healthy aging and mild cognitive impairment. *Neuropsychologia*. 2013. Vol. 51, no. 12. p. 2442–2449. <https://doi.org/10.1016/j.neuropsychologia.2012.12.014>

³⁶ SHIELDS, Grant S., SAZMA, Matthew A., MCCULLOUGH, Andrew M. and YONELINAS, Andrew P. The effects of acute stress on episodic memory: A Meta-analysis and Integrative Review. *Psychological Bulletin*. 2017. Vol. 143, <https://doi.org/10.1037/bul0000100>

Obecně tedy platí, že negativní emoce upřesňují vzpomínky, avšak oslabují zapamatování periferních detailů. Negativní emoce vedou k dlouhodobému uchování vzpomínek a vyvrací tvrzení, že traumatické události jsou obtížněji zapamatovatelné či dokonce dochází k jejich potlačení. Experiment, který simuloval situaci ohrožení života, ukázal, že vzpomínky na události doprovázené strachem a pocitem nebezpečí jsou více zkreslené a chybné než vzpomínky na neutrální události.³⁷

4.2.2 Paměť

Paměť v procesu vštípení a uchování informací představuje nejdůležitější roli. Obecně ji lze chápat jako „*dispozici i jako proces uchování, skladování a využívání individuálních zkušeností.*“³⁸

Mnoho lidí je mylně přesvědčeno, že paměť funguje jako videozáznam, tedy že získané informace jsou z paměti reprodukovány ve stejném stavu, v jakém byly zakódovány. Výzkumy z oblasti studia paměti prokázaly, že paměť není schopna uchovávat všechny získané informace a tyto informace jsou v důsledku kognitivních procesů pozměněny. To znamená, že získané informace se mechanicky neukládají v podobě, v jaké je osoba vnímala, ale v průběhu zapamatování bývají různě pozměněny a upravovány.

F. Barlett poukázal na to, že vzpomínky jsou v naší paměti přetvořeny tak, aby dávaly smysl a mezery ve vzpomínkách jsou doplněny obecně známými informacemi.³⁹

Paměť je tedy náchylná k chybám, lidé si mohou pamatovat událost jinak, či dokonce mohou zapomenout na událost, která se jim v minulosti stala. Jedná se tedy o soubor dynamických procesů, které jsou ale ve většině případů náchylné ke zkreslení, např. dezinformační efekt, který si následně popíšeme.

³⁷ GŁOMB, Kaja. How to improve eyewitness testimony research: Theoretical and methodological concerns about experiments on the impact of emotions on memory performance. *Psychological Research*. 2021. Vol. 86, no. 1 p. 1–11. <https://doi.org/10.1007/s00426-021-01488-4>

³⁸ NAKONEČNÝ, Milan. *Obecná psychologie*. Praha: Stanislav Juhaňák – Triton, 2015. s.129. ISBN 978-80-738-7929-7.

³⁹ BARTLETT, Frederic c. *Remembering: A Study in Experimental and Social Psychology*. 2nd Edition. Cambridge: Cambridge University Press, June 30, 1995. ISBN 978-0521483568.

4.2.3 Falešné vzpomínky a dezinformační efekt

Falešná vzpomínka je smyšlená nebo zkreslená vzpomínka na událost, která se podstatně odlišuje od skutečného děje. Jak již bylo uvedeno v předchozím textu, paměť je náchylná ke zkreslení a nemá dostatečnou kapacitu na uchování všech vzpomínek a jejich detailů. Ke zkreslení vzpomínek může dojít jak během procesu zakódování informací do paměti, tak mohou být vzpomínky zkresleny v průběhu vybavování. Problém falešných vzpomínek spočívá v tom, že svědek si je svou vzpomínkou jistý a důvěřuje jí, ačkoliv je chybná. Tyto vzpomínky vznikají v důsledku vnějších či vnitřních vlivů a mohou negativně ovlivnit paměť svědka.

Paměť lze tedy upravit, měnit či doplnit dalšími informacemi. Jedná se o tzv. dezinformační efekt, při kterém je vzpomínka ovlivněna dodatečnými informacemi. Výzkum ukázal, že vlivem nových informací jsou vzpomínky na události značně ovlivněny a lidé mají tendenci zapomínat zdroj informací. V tomto případě může svědek zapomenout, kde se o informaci dozvěděl a mylně předpokládat zdroj této informace.

Příkladem můžeme uvést, že svědkovi jsou předloženy fotografie podezřelých osob a následně během identifikace se může svědek dopustit omylu tak, že si splete skutečného viníka s někým, kdo byl prezentovaný na fotografii.⁴⁰ V momentě, kdy si uvědomíme, že jsou vzpomínky ovlivnitelné, vyvolává to obavy o spolehlivosti očitého svědectví, protože právě vzpomínky očitých svědků jsou klíčové v procesu utváření svědecké výpovědi, identifikaci pachatele a může vést k nepřesným vzpomínkám, ale také k vytvoření nových falešných vzpomínek.

Předpoklady pro vznik falešných vzpomínek je použití tzv. sugestivních otázek. Spadají k nim otázky typu: „Měl na sobě hnědý či černý kabát?“

Jestliže svědek na takové otázky odpoví, pravděpodobně se stanou součástí jeho vzpomínek. Studie naznačují, že ve srovnání s mladšími dospělými vykazují starší dospělí jak sníženou přesnost paměti, tak větší náchylnost

⁴⁰ PLHÁKOVÁ, Alena. *Učebnice obecné psychologie*. Praha: Academia, 2004. s. 219. ISBN 978-80-200-1499-3.

k dezinformacím. Navíc starší dospělí prokazují vysokou míru důvěry ve své falešné vzpomínky.⁴¹

R. Brown a J. Kulik popsali tzv. zábleskové vzpomínky (flashbulb memories). Jedná se živé a relativně trvalé vzpomínky, které jsou spojeny s emocionálně významnou událostí a člověk je dokáže detailně popsat.⁴² Lidé se domnívají, že takové vzpomínky jsou zcela přesné, avšak nedávné výzkumy ukázaly, že ačkoliv jsou zábleskové vzpomínky uchovány pravděpodobně lépe než vzpomínky z každodenního života, nejsou vždy zcela přesné.⁴³

4.2.4 Zapomínání a jeho příčiny

Zapomínání můžeme chápat jako mizení paměťových stop případně jejich přeměnění na nevybavitelnou úroveň. Stejně jako při procesu vštípení a uchování se jedná o selektivní činnost.⁴⁴ Zapomínání nastává v důsledku toho, že jsou informace nahrazeny jinými informacemi nebo se v průběhu času vytrácejí. V rámci toho mluvíme o teorii vyhasínání, teorii interference a represi.

Teorie interference předpokládá, že podobné obsahy, které jsou uloženy v paměti na sebe působí rušivě a jsou významnou příčinou potíží při vybavování si informací. Tento proces není však pouze příčinou zapomínání, ale ovlivňuje především vybavování si takových údajů, které si člověk nezařadil do logických souvislostí.⁴⁵ Jedná se tedy o zapomínání, při kterém jedna informace blokuje tu druhou.

Teorie vyhasínání je proces oslabování či úplný rozpad paměťových stop, které nastávají vlivem plynutí času. Tyto informace vymizí, pokud nejsou dostatečně obnovovány, a to především ve formě myšlenek.

⁴¹ JACOBY, Larry L. and Matthew G. RHODES, 2006. False Remembering in the Aged [online]. April 2006. B.m.: SAGE Publications. <https://doi.org/10.1111/j.0963-7214.2006.00405.x>

⁴² BROWN, Roger and James KULIK, 1977. *Flashbulb memories* [online]. January 1977. B.m.: Elsevier BV. [https://doi.org/10.1016/0010-0277\(77\)90018-X](https://doi.org/10.1016/0010-0277(77)90018-X)

⁴³ NEISSER, Ulric and HARSCH, Nicole. Phantom flashbulbs: False recollections of hearing the news about *challenger*. *Affect and Accuracy in Recall*. 1992. p. 9–31. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511664069.003>

⁴⁴ VÁGNEROVÁ, Marie. *Obecná psychologie: dílčí aspekty lidské psychiky a jejich orgánový základ*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2016. ISBN 9788024632681.

⁴⁵ PLHÁKOVÁ, Alena. *Učebnice obecné psychologie*. Praha: Academia, 2004. s. 255. ISBN 978-80-200-1499-3.

Represe neboli vytěsnění je schopnost zapomínat nepříjemné vzpomínky. V novějším pojetí pojmu represe však nejde pouze o zapomínání nepříjemných zážitků, ale o to, že si člověk nepříjemné podněty vůbec nepřipouští.⁴⁶

4.3 Rizika ve fázi vybavování a předávání informací

Klíčový proces pro podání výpovědi je reprodukce informací. Avšak aby tyto informace mohly být prezentovány, musí být nejprve vybaveny z paměti. Proces vybavování vzniká v momentě, kdy se objeví tzv. vodítko k vybavení, které nastartuje a usměrní hledané informace v paměti.⁴⁷

Reprodukce znamená vybavení si toho, co bylo v minulosti vnímáno. Jedná se tedy o oživení si paměťových stop a jeho následná verbální formulace. Během předávání informací se na tomto procesu podílí řada psychologických faktorů, které mohou působit na svědka v rámci realizace výslechu. Průběh a výsledná výpověď je určena determinanty, mezi které patří osobnost účastníků, atmosféra výslechu a prostředí, v němž je výslech realizován. Pro úspěšné vedení výslechu se předpokládá vhodně zvolené prostředí, atmosféra a taktika výslechu.

Mezi rizika, která ovlivňují utváření výpovědi řadíme:

- Sugestivní otázky vyslychajícího
- Emocionální působení v procesu výslechu
- Vliv vnějšího výslechového prostředí

Sugestivní otázky vyslychajícího mají tendenci ovlivňovat výpověď svědka, popřípadě zkreslit jeho vzpomínky. A. Binet byl jeden z prvních badatelů zabývajících se vlivem sugesce ve vztahu k paměti. Použití sugestivních otázek má dalekosáhlé důsledky a vyvolává pochybnosti o spolehlivosti některých soudních rozsudků, kde mohla být výpověď očitých svědků ovlivněna neobjektivními technikami dotazování.

Během emocionálního působení v procesu výslechu může u vyslychaného vlivem stresu dojít k narušení procesu paměťového vybavování. K předcházení těchto negativních vlivů je nezbytné vhodně zvolené prostředí. Strohá místnost

⁴⁶ PLHÁKOVÁ, Alena. *Učebnice obecné psychologie*. Praha: Academia, 2004. s. 227. ISBN 978-80-200-1499-3.

⁴⁷ NAKONEČNÝ, Milan. *Základy psychologie*. Praha: Academia, 1998. ISBN 80-200-0689-3.

působí na svědka spíše negativně a zvyšuje se jeho pocit ohrožení, který napomáhá k aktivaci obranných mechanismů. Základem pro zvolení vhodné atmosféry výslechu je také navázání kontaktu mezi vyslychajícím a vyslychaným, vlivem kterého se eliminuje pocit ohrožení.⁴⁸

Nevhodné zvolené prostředí může vést k narušení pozornosti svědka a je ovlivněna jeho koncentrace. Důležité je tedy zvolení taktiky výslechu.

4.3.1 Faktory ovlivňující vybavování a předávání informací

Stejně jako v předchozích etapách procesu vytváření výpovědi, tak i během tohoto procesu dochází k subjektivnímu přetvoření informací. Je důležité připomenout, že reprodukce informací bývá jen málokdy doslovnou kopií vnímané události. Na procesu předávání informací se podílí osobnost vypovídajícího ale také celá řada psychologických faktorů.

Mezi faktory, které působí na vybavování a přenos informací řadíme:

- Vliv dodatečných informací
- Vylepšování výpovědi svědkem
- Opakované dotazování během výslechu
- Vícenásobné převypravování

Prvním faktorem, který působí na přenos informací je vliv dodatečných informací, které mohou vést ke zkresleným vzpomínkám. Chybné či zavádějící informace přispívají k pozměnění vzpomínek. Psycholožka E. Loftus se především zabývala tím, jak mohou dodatečné informace ovlivnit svědeckou výpověď. Výzkumy zaměřila zejména na vliv zavádějících informací ve vztahu k výpovědi svědků a tyto studie naznačují, že paměť a vzpomínky nejsou tak flexibilní, jak si myslíme. Pokud je osoba vystavena novým informacím, mají tyto informace vliv na vybavování.

Druhým faktorem je vylepšování výpovědi, které se většinou děje v situaci, kdy se vyslychající doptává na podrobnosti. Sklon k rozšířené výpovědi mají většinou dané typy osob (např. hystericky založené osoby).

⁴⁸ NETÍK, Karel, Stanislav HÁJEK a Daria NETÍKOVÁ. *Psychologie v právu: úvod do forenzní psychologie*. Praha: C.H. Beck, 1997. Beckova skripta, s.12. ISBN 8071791776.

Proto je důležité podchytit jejich charakteristiky osobnosti odborným posouzením a zvážit jejich všeobecnou věrohodnost.⁴⁹

Problematické je také opakované dotazování během výslechu, lze předpokládat, že osoby při opakování výpovědi sice uvádějí více podrobností, ale zároveň se snižuje přesnost těchto výpovědí.⁵⁰ Za nejpřesnější můžeme tedy považovat první výpověď. V praxi to vypadá tak, že svědci jsou vyslýcháni opakovaně a dříve, než předstoupí do soudní síně, jsou jejich vzpomínky doplněny do nové logické a ucelené výpovědi, která se však od té původní verze odlišuje a není zcela přesné.

Posledním faktorem ovlivňující výpovědi očitých svědků je vícenásobné převypravování události. Paměťová výkonnost svědků je ovlivněna skutečností, že svůj příběh převyprávějí vícekrát, například policii, dalším pracovníkům soudního systému a své rodině a přátelům.⁵¹ Přesnost paměti svědka je ovlivněna nejen opakováním události, ale také způsobem, jak je sdílána.⁵² V případě, že svědek vede rozhovor s dalšími svědky stejného činu, je pravděpodobné, že jeho vzpomínky budou ovlivněny informacemi poskytnutými od dalších svědků. Důsledkem převypravování jsou ovlivněny následující vzpomínky.

4.3.2 Zlepšení spolehlivosti svědeckých výpovědí

V předchozích kapitolách jsme si popsali, jaké vlivy mohou působit na výpovědi očitých svědků.

V této kapitole se podíváme na praktické doporučení z oblasti výzkumu očitého svědectví, zaměřené na vedení úspěšného výslechu s očitými svědky. Techniky nesugestivních rozhovorů, jako např. kognitivním rozhovoru, zvyšují přesnost vzpomínek na svědecké události.⁵³

⁴⁹ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Kriminální psychologie*. Praha: Eurounion, 1998. ISBN 80-85858-70-3.

⁵⁰ BARON, R. A. *Essentials of psychology*. Boston: Allyn and Bacon, 1999. ISBN 9780205293360

⁵¹ PATERSON, Helen M. and Richard I. KEMP, 2006. *Comparing methods of encountering post-event information: the power of co-witness suggestion* [online]. 2006. B.m.: Wiley. <https://doi.org/10.1002/acp.1261>

⁵² SKAGERBERG, Elin M. and Daniel B. WRIGHT, 2008. *The prevalence of co-witnesses and co-witness discussions in real eyewitnesses* [online]. December 2008. B.m.: Informa UK Limited. <https://doi.org/10.1080/10683160801948980>

⁵³ GEISELMAN, R. Edward, Ronald P. FISHER, David P. MACKINNON and Heidi L. HOLLAND, 1985. *Eyewitness memory enhancement in the police interview: Cognitive retrieval mnemonics*

Vycházející doporučení z psychologického výzkumu pro úspěšné vedení výslechu a rekognice jsou následovná.

Jako doporučení pro úspěšné vedení výslechu je využití tzv. kognitivního rozhovoru (z angl. cognitive interview). Jedná se o metodu dotazování, jejíž průběh vypadá následovně. Nejprve je vyslychající požádán, aby zavřel oči a mentálně si zrekonstruoval událost, které byl svědkem. Doporučuje se, aby vyslychající svědka během rozhovoru nepřerušoval a pokládal mu pouze otevřené otázky. Také by měli být svědci vedeni k tomu, aby popsali i detaily, které jim přijdou triviální, protože právě tyto detaily jim mohou pomoci si vybavit klíčové podněty události. Poté, co svědek popíše událost svými slovy bez přerušování, je na místě, aby se ho vyslychající doptal na další podrobnosti týkající se události. Výzkum prokázal, že pečlivé a důkladné použití kognitivního rozhovoru může vést k vybavení si vzpomínek na událost, aniž by došlo k jejich narušení.

Pro účely spolehlivé rekognice očitého svědka je doporučeno následující:

- Informovat svědka o tom, že pachatel může ale nemusí být při rekognici přítomen.
- Využití videozáznamu v průběhu rekognice.
- Nechat svědka určit osobu z rekognice v případě, že si je jistý, popřípadě dotázat se, proč určil právě tuto osobu.
- Ujistit svědka, že vyšetřování bude probíhat i nadále bez ohledu na výsledek jeho rekognice.⁵⁴
- V případě více rekognic je nezbytné vyměnit figuranty.⁵⁵

versus hypnosis. [online]. 1985. B.m.: American Psychological Association (APA).

<https://doi.org/10.1037/0021-9010.70.2.401>

⁵⁴ BOUKALOVÁ, Hedvika a Ilona GILLERNOVÁ. *Kapitoly z forenzní psychologie*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2020. s. 213. ISBN 978-80-246-4461-5.

⁵⁵ Tamtéž.

PRAKTICKÁ ČÁST

5. ZPRACOVÁNÍ PRAKTICKÉ ČÁSTI

5.1 Výzkumný problém a cíl

Ve výzkumné části práce budeme vycházet ze znalostí získaných z teoretické části práce. Pro vypracování praktické části této bakalářské práce byl zvolen kvantitativní výzkum, který byl zpracován formou dotazníkového šetření. Podstatou šetření je ověření aktuálních znalostí, týkající se problematiky očitého svědectví u studentů psychologie a Policejní akademie. Znalosti problematiky očitého svědectví mohou být přínosem pro studenty kteří se rozhodli pro profesi policisty či psychologa. Respondenti budou v rámci výzkumu dotazováni na otázky týkající se ovlivňování svědecké výpovědi a na determinanty, které na tento proces mohou působit

Cílem výzkumu je zjistit, jaké jsou znalosti v problematice očitého svědectví studentů Policejní akademie a studentů psychologie. Na základě stanoveného cíle si stanovíme hlavní výzkumnou otázku a hypotézy, které v rámci výzkumu buďto potvrdíme nebo vyvrátíme.

Hlavní výzkumná otázka (HVO)

HVO: Jaké jsou znalosti studentů Policejní akademie police a psychologie v oblasti problematiky očitého svědectví?

Stanovené hypotézy (H)

H₁ – Předpokládáme, že správnost odpovědí všech studentů o problematice očitého svědectví je vyšší než 50 %.

H₂ – Předpokládáme, že správnost odpovědí u studentů Policejní akademie bude vyšší než u studentů psychologie.

H₃ – Předpokládáme, že v otázkách vztahující se na dětského svědka si výrazně lépe povedou studenti psychologie než studenti Policejní akademie

5.2 Metody a techniky sběru dat

V praktické části práce jsme použili metodu kvantitativního výzkumu. Data byla získána formou dotazníkového šetření, konkrétně se jednalo metodu internetového dotazování. *Dotazník není nic jiného než standardizované interview předpoložené v písemné formě.*⁵⁶ Je využíván pro účely získání informací o myšlenkách, pocitech, postojích a hodnotách zkoumaných osob. V dotazníku se ale také mohou objevit otázky o faktech, které charakterizují svět respondenta.⁵⁷

Jako výzkumný vzorek byli vybráni studenti Policejní akademie a studenti psychologie Ostravské univerzity. Studenti byli osloveni individuálně skrze online prostředí a v případě, že souhlasili s účastí, byl jim poslán odkaz na vyplnění dotazníku vytvořeného v programu Survio.

Výzkumný soubor

Celkový počet získaných dotazníků byl 101, z toho bylo 68 žen a 33 mužů. Věk účastníku se pohyboval od 21 do 25 let. Respondenti tvořili dvě odlišné profesní skupiny, a to tedy skupinu studentů policejní akademie ($n = 52$) a skupinu studentů psychologie ($n = 49$). Respondenti byli na začátku dotazání, zda někdy četli článek, knihu nebo se zúčastnili přednášky týkající se očitého svědectví. Většina respondentů (94 %) uvedla, že se o toto téma nikdy více nezajímala.

Výzkumný materiál

Pro účely sběru dat byl vytvořen dotazník, který obsahuje otázky, týkající se znalostí o očitém svědectví. Před samotným začátkem dotazníkové šetření proběhl předvýzkum, kterého se zúčastnili 4 respondenti, kteří měli za úkol vyplnit dotazník a následně okomentovat, zda byly otázky dostatečně srozumitelné. Otázky tak byly následně dopraveny.

⁵⁶ FERJENČÍK, Ján. Úvod do metodologie psychologického výzkumu: jak zkoumat lidskou duši. Praha: Portál, 2000, s. 183. ISBN 80-7178-367-6,

⁵⁷ HENDL, Jan a Jiří REMR. *Metody výzkumu a evaluace*. Praha: Portál, 2017. ISBN 978-80-262-1192-1.

Celkový počet otázek je 10. Vybrané otázky byly vytvořeny na základě ověření zkušeností studentů s problematikou očitého svědectví. Respondenti dostali u svých otázek na výběr ze 4 možností: ne, spíše ne, spíše ano, ano.

V rámci odpovědí jsme zabránili účastníkům odpovídat neutrálně, možnost odpovědi „nevím“ tedy v dotazníku nebyla uvedena. Dotazovaní studenti byli také požádáni o poskytnutí věku, pohlaví a studované školy pro následné rozřazení do příslušné skupiny respondentů. Sběr dat probíhal od prosince do konce ledna. Data byla zpracována v programu Microsoft Excel a Microsoft Word, ve kterém jsme si z analyzovaných dat vytvořili potřebné grafy k vyhodnocení výsledků.

Seznam otázek:

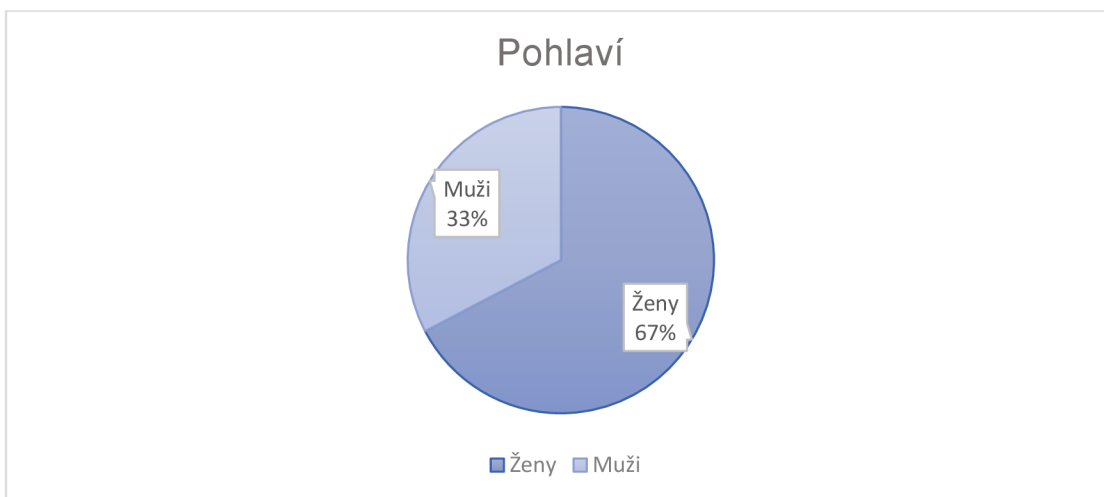
1. Může být podle Vašeho názoru proces vnímání u očitého svědka ovlivněn jeho postoji a očekáváním?
2. Domníváte se, že přítomnost zbraně může zhoršit schopnost očitého svědka přesně identifikovat obličej pachatele?
3. Může být podle Vašeho názoru vzpomínka očitého svědka pozměněna na základě informací získaných od druhých osob nebo z médií?
4. Domníváte se, že vlivem stresu je pro svědka podstatně složitější si zapamatovat detaily trestného činu?
5. Působí podle Vašeho názoru sebevědomý očitý svědek více důvěryhodně nežli svědek, který je nejistý?
6. Myslíte si, že v případě, kdy svědek identifikuje pachatele odlišné rasy, než je on sám, dopouští se tak více chyb než v případě, kdy identifikuje osobu stejné rasy?
7. Víte, co je to tzv. dezinformační efekt?
8. Domníváte se, že dokáže sugesce ovlivnit svědeckou výpověď?
9. Myslíte si, že si dětský svědek pamatuje traumatické události hůře než dospělý svědek?
10. Domníváte se, že při posouzení věrohodnosti svědecké výpovědi je u dítěte snazší odhalit, kdy lže než v případě, když lže dospělí?

Správné odpovědi jsou posuzovány podle současného výzkumu.

Charakteristika výzkumného vzorku

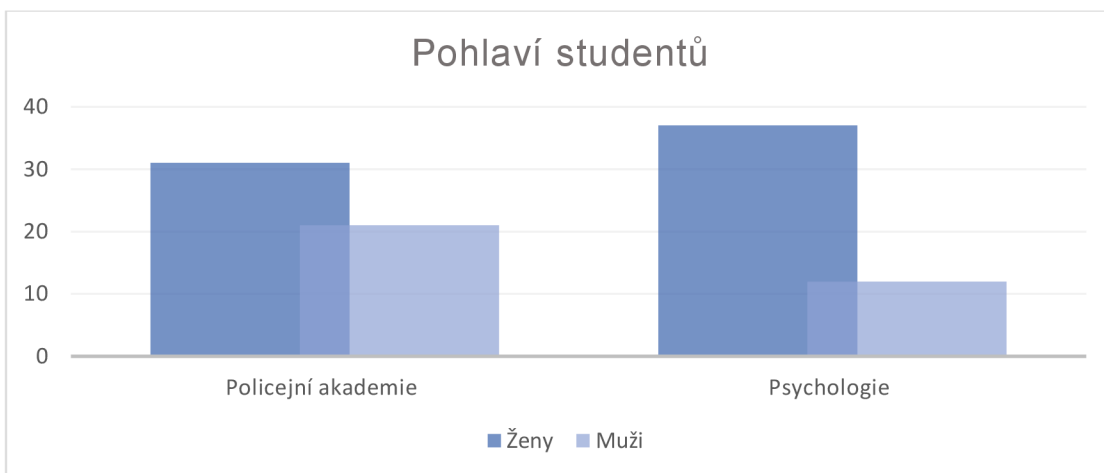
– Pohlaví respondentů

Vzorek respondentů zahrnoval celkem 101 účastníků, z toho bylo 68 žen a 33 mužů (graf č.1).

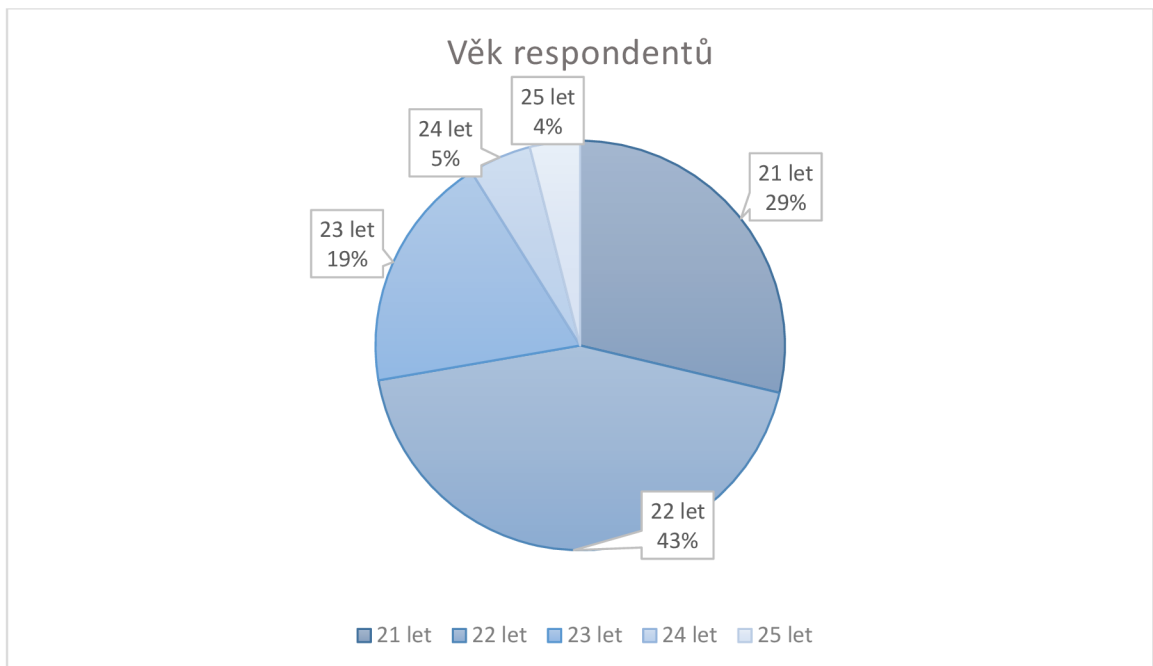
Graf 1 - Pohlaví respondentů, zdroj: vlastní šetření

Z grafu č.1 můžeme vidět, že se dotazníkového šetření zúčastnilo 67 % žen a 33 % mužů. Na grafu č.2 je zobrazeno pohlaví studentů z jednotlivých vysokých škol.

Graf 2 - Pohlaví respondentů, zdroj: vlastní šetření

– Věkové zastoupení respondentů

Graf 3 - Věk respondentů, zdroj: vlastní šetření

Komentář:

Věk respondentů se pohyboval ve věkovém rozmezí mezi 21–25 lety. První věkovou kategorií 21 let tvořilo 29 % dotazovaných, největší podíl respondentů 43 % bylo ve věku 22 let. Respondenti ve věku 23 % let tvořili 19 % a ve věku 24 let pak 5 %. Nejnižší podíl dotazovaných bylo ve věku 25 let, a to 4 %.

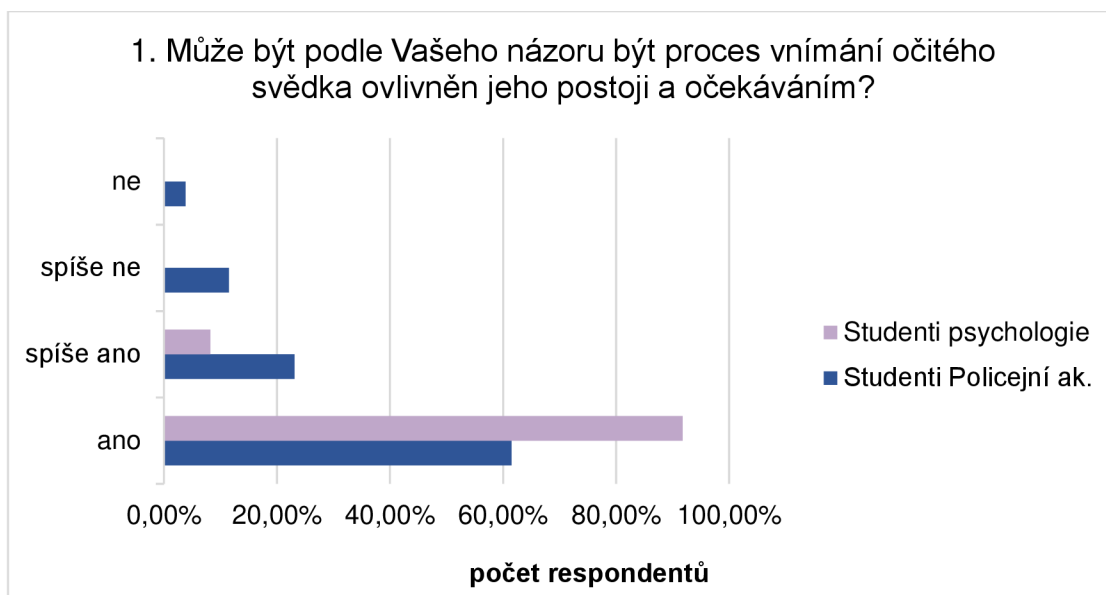
V následující části práce se zaměříme na vyhodnocení a rozbor výsledků dotazníkového šetření, ve kterém jsme se budeme věnovat jednotlivým vyhodnocením.

5.3 Analýza a interpretace získaných dat

Pro přehlednost získaných informací jsme použili na vyhodnocení dotazníkové grafy.

1. Může být podle Vašeho názoru proces vnímání očitého svědka ovlivněn jeho postoji a očekáváním?

Správná odpověď: ano a spíše ano.

Graf 4 - Vyhodnocení otázky č. 1, zdroj: vlastní šetření

Komentář:

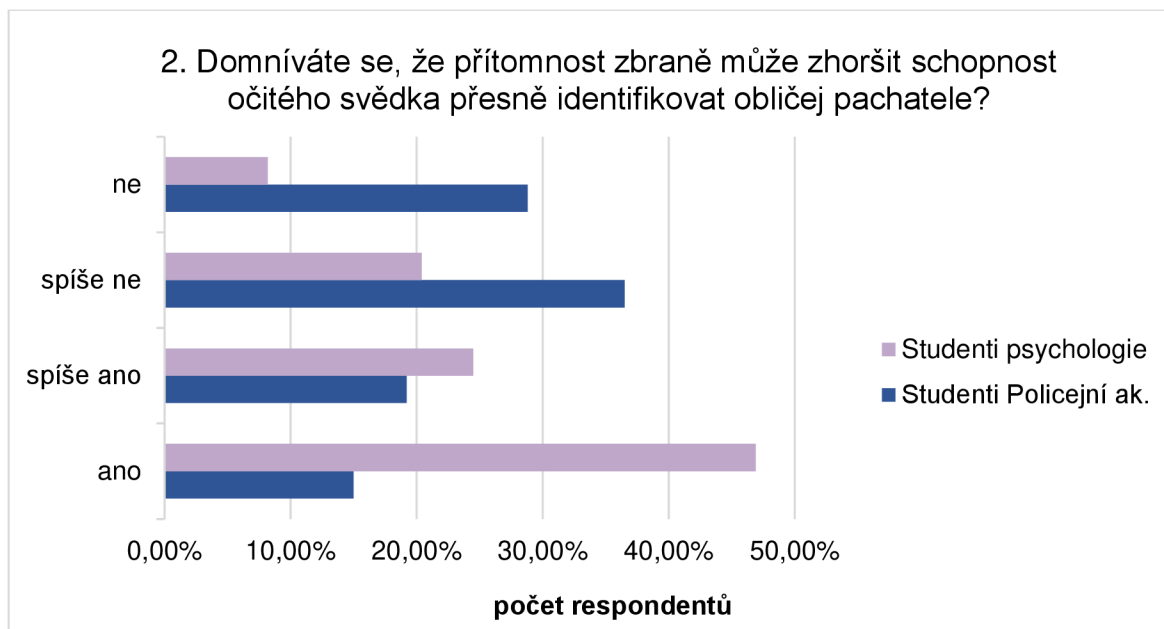
V první otázce byli respondenti dotazováni na to, zda podle nich může být proces vnímání ovlivněn postoji a očekáváním svědka.

Z grafu vyplývá, že převážná většina studentů psychologie souhlasí s tím, že proces vnímání je ovlivněn postoji a očekáváním. 91,80 % studentů psychologie odpověděla ano, 8,20 % dotazovaných odpovědělo, že spíše ano.

Studenti Policejní akademie odpovídali následovně. 61,50 % uvedlo jako svou odpověď ano, 23,10 % označili spíše ano. Dále u bylo 12 % u odpovědi spíše ne a 4 % respondentů uvedlo, že vnímání není ovlivněno postoji a očekáváním.

2. Domníváte se, že přítomnost zbraně může zhoršit schopnost očitého svědka přesně identifikovat obličej pachatele?

Správná odpověď: ano a spíše ano.

Graf 5 - Vyhodnocení otázky č.2, zdroj: vlastní šetření

Komentář:

Ve druhé otázce byli respondenti tázáni, zda se domnívají, že vlivem přítomnosti zbraně je pro svědky složitější identifikovat obličej pachatele.

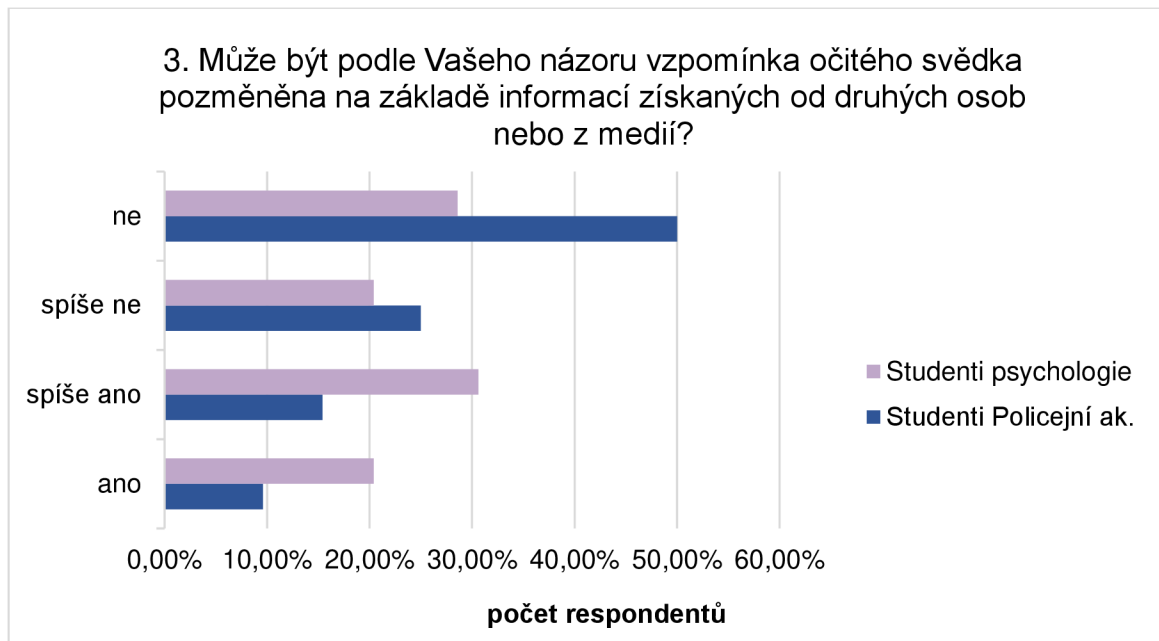
Studenti psychologie si vedli následovně. Celkem 46,9 % respondentů odpovědělo ano, 24,5 % odpovědělo spíše ano, 20 % odpovědělo spíše ne a 8 % se domnívá, že vlivem přítomnosti zbraně není pro svědka složitější identifikovat pachatele.

Naproti tomu 37 % studentů Policejní akademie odpovědělo na položenou otázku spíše ne a 29 % odpovědělo ne. Odpověď ano se objevila u 15 % dotazovaných a 19,2 % odpovědělo spíše ano.

Z grafu č. 4 tedy vyplývá, že většina studentů psychologie předpokládá, že vliv zbraně má dopady na následnou identifikaci pachatele. Naproti tomu u studentů Policejní akademie převažuje názor, že přítomnost zbraně během incidentu neovlivní následnou identifikaci.

3. Může být podle Vašeho názoru vzpomínka očitého svědka pozměněna na základě informací získaných od druhých osob nebo z medií?

Správná odpověď: ano a spíše ano.

Graf 6 - Vyhodnocení otázky č.3, zdroj: vlastní šetření

Komentář

Ve třetí otázce jsme se dotazovali na to, zda může být podle respondentů vzpomínka svědka pozměněna na základě vnějších informací, tedy od druhých osob, z televize anebo z internetu.

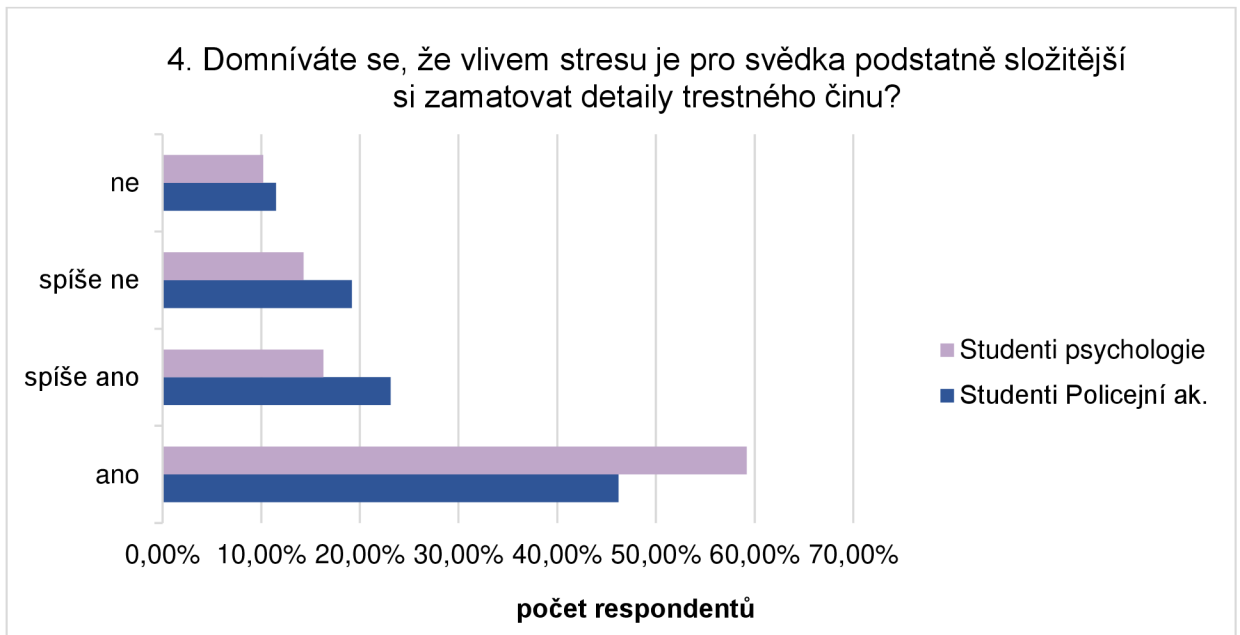
Přibližně polovina studentů psychologie, tedy 46,9 % odpovědělo ano, 24,5 % respondentů odpovědělo spíše ano. 20 % odpovědělo, že spíše ne a 8 % odpovědělo ne.

Celkem 37 % studentů policejní školy uvedlo odpověď spíše ne, odpověď ne uvedlo 15 % dotazovaných. Odpověď ano označilo 28,8 % respondentů a 19,2 % odpovědělo spíše ano.

Na grafu č. 5 tedy můžeme vidět, že odpovědi u studentu Policejní akademie jsou smíšené. Přibližná polovina studentů psychologie předpokládá, že vzpomínky mohou být na základě vnějších vlivů narušeny.

4. Domníváte se, že vlivem stresu je pro svědka podstatně složitější si zapamatovat detaily trestného činu?

Správná odpověď: ano a spíše ano.

Graf 7 - Vyhodnocení otázky č.4, zdroj: vlastní šetření

Komentář

Čtvrtá otázka zkoumala, zda jsou respondenti toho názoru, že vlivem stresu si svědek hůře pamatuje detaily trestného činu nebo se domnívají, že stres nijak neovlivňuje proces zapamatování si.

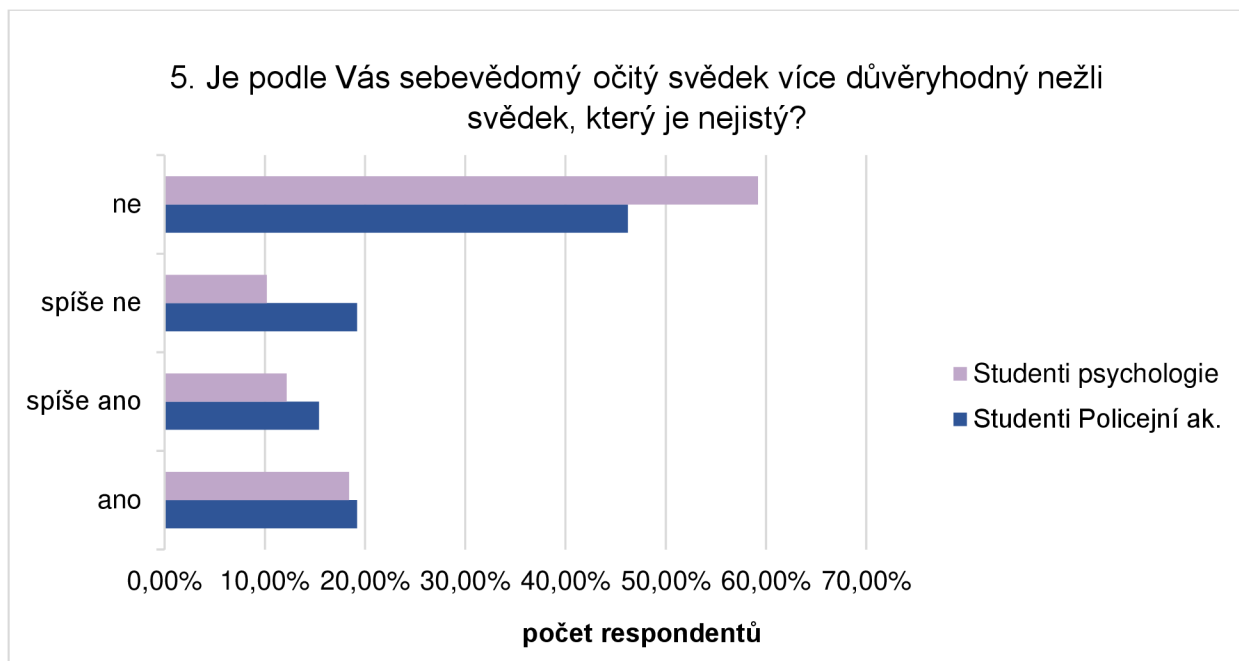
Více jak polovina studentů psychologie, tedy 59,2 % odpovědělo ano, 16,3 % odpovědělo spíše ano. Odpověď spíše ne označilo 14 % a 10 % dotazovaných odpovědělo ne.

Studenti Policejní akademie si vedli následovně. Celkem 46,2 % respondentů odpovědělo ano, 23 % odpovědělo spíše ano. Spíše ne uvedlo 19 % a 12 % odpovědělo ne.

Z grafu č. 6 vyplývá, že převážná většina respondentů odpověděla, že jsou toho názoru, že stres ovlivňuje zapamatování si detailů trestného činu.

5. Je podle Vás sebevědomý očitý svědek více důvěryhodný nežli svědek, který je nervózní?

Správná odpověď: ne, spíše ne.

Graf 8 - Vyhodnocení otázky č.5, zdroj: vlastní šetření

Komentář

V páté otázce byli respondenti dotazováni na to, zda jsou respondenti přesvědčení, že sebevědomí svědek je více důvěryhodný než svědek nejistý.

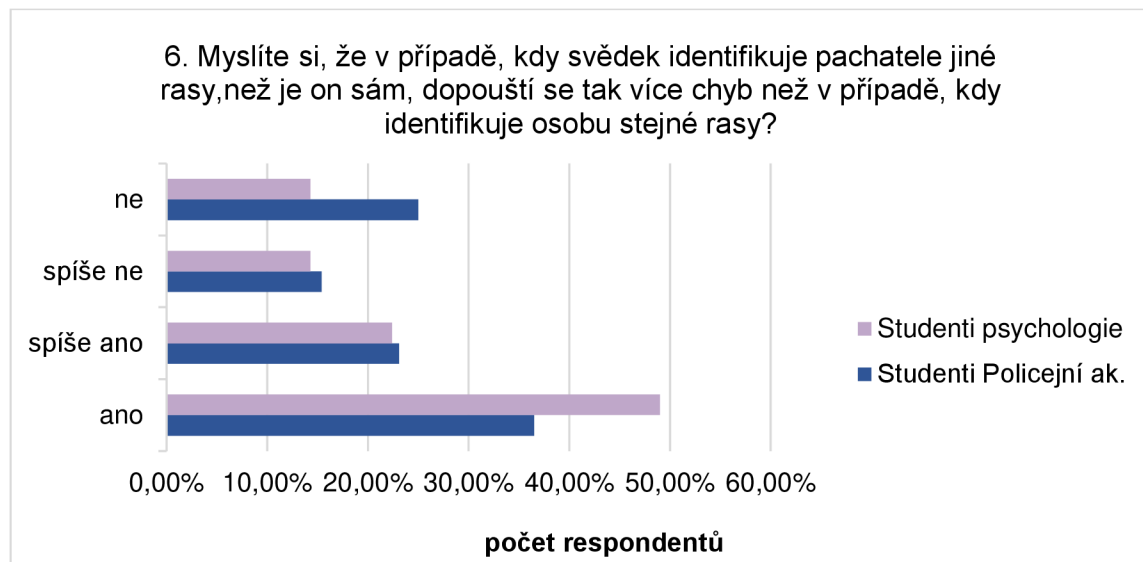
Studenti psychologie si v této otázce vedli následovně. Více než polovina tedy 59 % respondentů odpovědělo ne, 10 % odpovědělo spíše ne. Odpověď ano označilo 18,4 % dotazovaných a 12,2 % dalo spíše ano.

Celkem 46 % studentů Policejní akademie uvedlo jako svou odpověď ne, spíše ne označilo 19 %, dále 15,4 % odpovědělo spíše ano a 19,2 % označilo odpověď ano.

Z grafu č.7 tedy vyplývá, že více než polovina studentů nepředpokládá, že sebevědomí svědek je více důvěryhodný nežli nejistý svědek.

6. Myslíte si, že v případě, kdy svědek identifikuje pachatele jiné rasy, než je on sám, dopouští se tak více chyb než v případě, kdy identifikuje osobu stejné rasy?

Správná odpověď: ano a spíše ano.

Graf 9 - Vyhodnocení otázky č.6, zdroj: vlastní šetření

Komentář

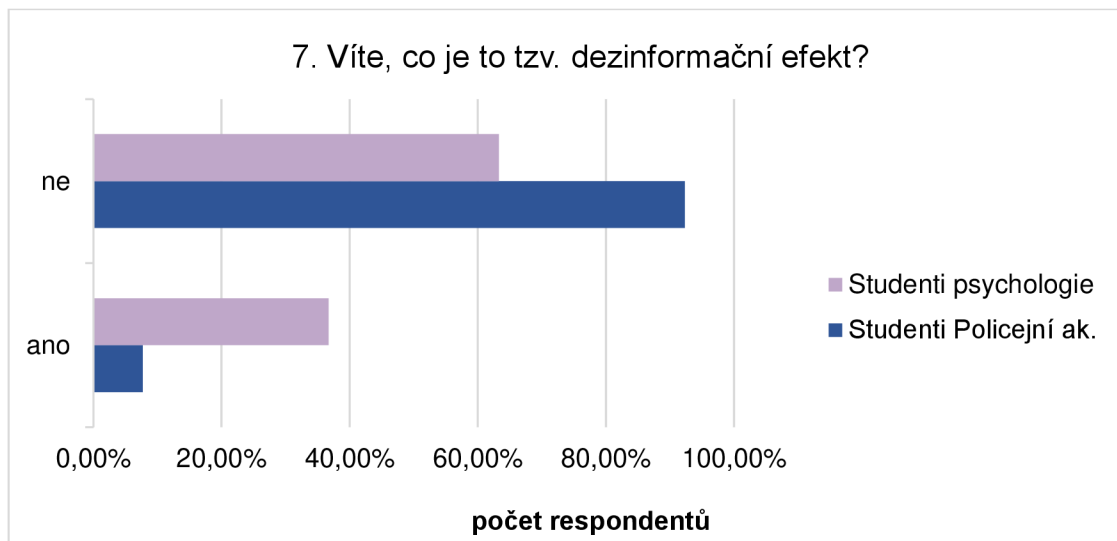
V šesté otázce byli respondenti dotazováni na to, zda si myslí, že v případě, kdy svědek identifikuje osobu jiné rasy, než je on sám dopouští se tak více chyb.

Studenti psychologie si vedli následovně. Celkem 49 % respondentů odpovědělo ano, 22,4 % odpovědělo spíše ano, 14 % odpovědělo spíše ne a 14 % se domnívá, že odlišná rasa nemá vliv na identifikaci pachatele.

Následně 36,5 % studentů Policejní akademie odpovědělo na položenou otázku spíše ano a 23,1 % odpovědělo spíše ano. Odpověď ne se objevila u 25 % dotazovaných a 15 % odpovědělo spíše ne.

Z grafu č. 8 vyplývá, že skoro polovina studentů psychologie předpokládá, že odlišná rasa má vliv na identifikaci svědkem. U studentů Policejní akademie jsou výsledky odpovědí různé, avšak převládá také názor vlivu odlišné rasy v procesu identifikace.

7. Víte, co je to tzv. dezinformační efekt?

Graf 10 - Vyhodnocení otázky č.7, zdroj: vlastní šetření

Komentář

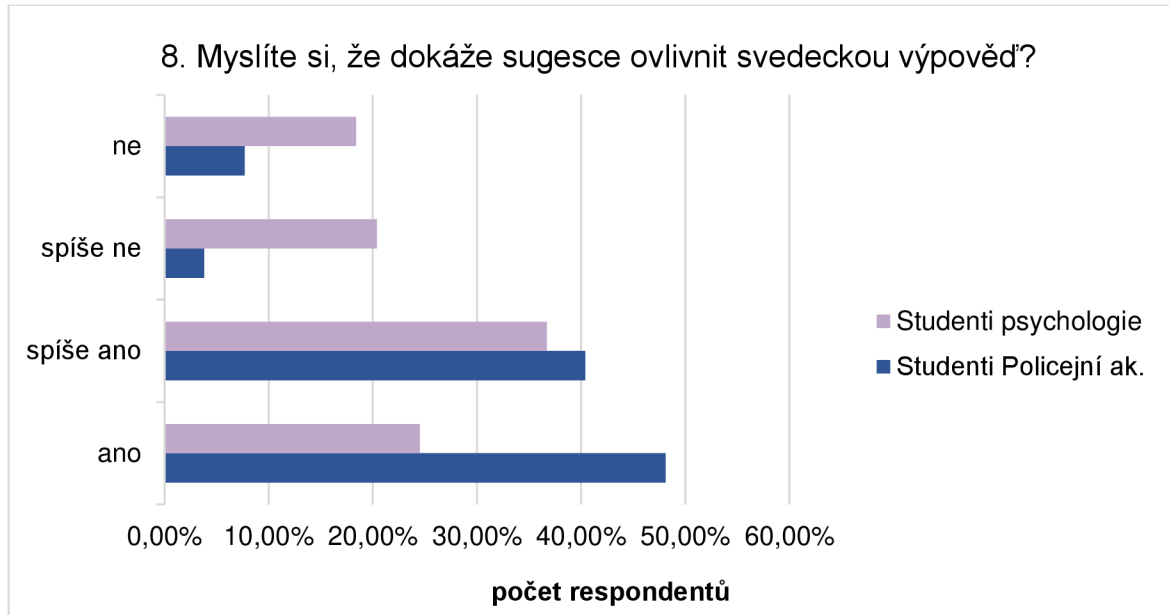
V otázce č. 7 bylo účelem prozkoumat, zda respondenti znají pojem dezinformační efekt. Na výběr bylo pouze ze dvou možností, tedy odpověď ano či ne.

Výsledky vypadají následovně. Celkem 92,3 % studentů Policejní akademie a 63,3 % studentů psychologie uvedlo odpověď ne, tedy že pojem neznají. Pouze 7,7 % studentů policejní školy uvedlo, že ví, o co se jedná. U studentů psychologie byly výsledky poněkud lepší, a tedy 36,7 % uvedlo, že tento pojem znají.

Z grafu č. 9 vyplývá, že naprostá většina dotazovaných studentů Policejní akademie nezná uvedený pojem a pouhá třetina dotazovaných pojem dezinformační efekt zná.

8. Domníváte se, že dokáže sugestivní dotazování ovlivnit svědeckou výpověď?

Správná odpověď: ano a spíše ano.

Graf 11 - Vyhodnocení otázky č. 8, zdroj: vlastní šetření

Komentář

V této otázce jsme zkoumali, zda si respondenti myslí, že sugesce může ovlivnit svědeckou výpověď.

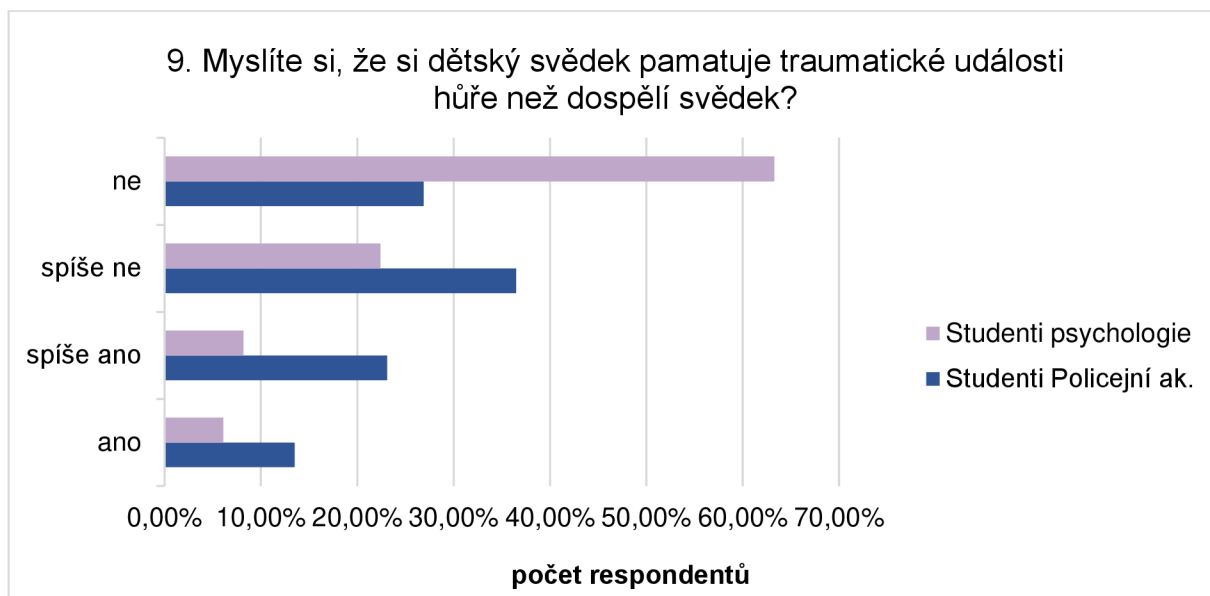
Celkem 24,5 % studentů psychologie uvedlo odpověď ano, odpověď spíše ano dalo 36,7 % dotazovaných. Odpověď spíše ne označilo 20 % respondentů a 18,4 % odpovědělo ne.

Skoro polovina, tedy 48,1 % dotazovaných studentů Policejní akademie uvedlo odpověď ano a 40,4 % dalo spíše ano. Pouze 4 % označilo spíše ne a ne označilo 8 % respondentů.

Z grafu č. 10 tedy plyne, že si v této otázce lépe vedli studenti Policejní akademie. Domnívám se, že je to z důvodu znalostí metod výslechu.

9. Myslíte si, že si dětský svědek pamatuje traumatické události hůře než dospělí svědek?

Správná odpověď: ne, spíše ne.

Graf 12 - Vyhodnocení otázky č.9, zdroj: vlastní šetření

Komentář

V šesté otázce byli respondenti dotazováni na to, zda si myslí, že dětský očitý svědek si hůře pamatuje traumatické události než dospělí svědek.

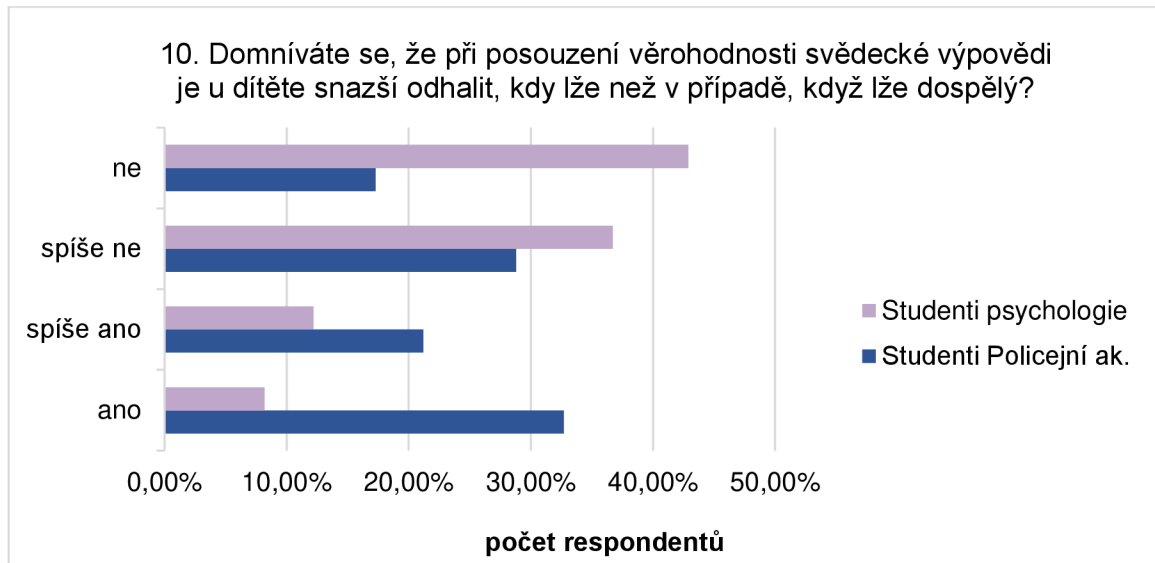
Studenti psychologie si vedli následovně. Celkem 53 % respondentů odpovědělo ne, 25 % odpovědělo spíše ne, 12,2 % odpovědělo spíše ano a 10,2 % se domnívá, že si dítě jako svědek pamatuje traumatické události hůře než svědek dospělí.

Velká část studentů Policejní akademie, tedy 40,4 % odpovědělo na položenou otázku ano a 28,8 % odpovědělo spíše ano. Odpověď ne se objevila u 19 % dotazovaných a 6 % odpovědělo spíše ne.

Z grafu č. 11 vyplývá, že převážná část studentů Policejní akademie předpokládá, že si dětský svědek hůře pamatuje traumatické události než dospělí svědek. Naopak větší část studentů psychologie předpokládá opak.

10. Domníváte se, že při posouzení věrohodnosti svědecké výpovědi je u dítěte snazší odhalit, kdy lže než v případě, když lže dospělý?

Správná odpověď: ne, spíše ne.

Graf 13 Vyhodnocení otázky č. 10, zdroj: vlastní šetření

Komentář

V poslední otázce, tedy v desáté jsme se zkoumali, zda jsou respondenti přesvědčení, že je snáze zjistitelné, když lže dětský svědek, než když lže svědek dospělý.

Studenti psychologie si v této otázce vedli následovně. Celkem 33 % odpovědělo ne a 29 % spíše ne. Odpověď ano označilo 28,6 % dotazovaných a 16,3 % dalo spíše ano.

Studenti Policejní akademie si vedli následovně. Více než polovina tedy 51,9 % respondentů odpovědělo ano, 30,8 % uvedlo jako svou odpověď spíše ano, spíše ne označili 4 % studentů a 8 % odpověď uvedlo jako ne.

Z grafu č.12 můžeme vyčíst, že poměrně velká část studentů Policejní akademie uvedlo, že u dětského svědka je lež snáze rozeznatelná.

Vyhodnocení hypotéz

Ve výzkumné části bakalářské práce jsme si stanovili tři hypotézy.

Hypotéza č. 1

H₁ – Předpokládáme, že správnost odpovědí všech studentů o problematice očitého svědectví je vyšší než 50 %.

Z výsledků vyplývá, že celková celkové procento správných výpovědí je 56,9 % u studentů Policejní akademie a studentů psychologie. Na základě tohoto zjištění, jsme došli k závěru, že H₁ lze **verifikovat**.

Hypotéza č. 2

H₂ – Předpokládáme, že správnost odpovědí u studentů Policejní akademie bude vyšší než u studentů psychologie.

Z výsledků vyplývá, že celkové procento správných odpovědí je u studentů Policejní akademie 48,5 % a u studentů psychologie 65,9 %. Na základě tohoto zjištění je hypotéza **falzifikována**.

Hypotéza č.3

H₃ – Předpokládáme, že v otázkách vztahující se na dětského svědka si výrazně lépe povedou studenti psychologie než studenti Policejní akademie

Otázka č. 9 a 10 (graf č. 11 a 12) pojednává o dětských očitých svědcích. Z grafu č. 11 můžeme vidět, že správnost odpovědí je u studentů psychologie 85 % naproti tomu u studentů Policejní akademie odpovědělo 64 % studentů správně. Výsledky u otázky č. 10 jsou následující. Správnost odpovědí u studentů Policejní akademie je 46 % a u studentů psychologie 80 %.

Z výsledku tedy vyplývá, že si studentu psychologie v těchto dvou otázkách vedli lépe, hypotézu lze tedy **verifikovat**.

5.4 Shrnutí výsledků praktické části

Cílem výzkumu bylo zjistit, jaké jsou znalosti studentů Policejní akademie a studentů psychologie v problematice očitého svědectví. Hlavní výzkumná otázka byla následující: „*Jaké jsou znalosti studentů Policejní akademie police a psychologie v oblasti problematiky očitého svědectví?*“

Na základě dotazníkového šetření jsme zjistili, že studenti mají průměrné znalosti a povědomí o očitém svědectví a celkové vlivech, které na tato svědectví působí. Celkový průměr správných odpovědí u obou skupin byl 56,9 %. V rámci jednotlivých skupin byl průměr správných odpovědí následující. U studentů Policejní akademie byla průměrná úspěšnost 48,5 % a u studentů psychologie 65,9 %. Mezi studenty byl významný rozdíl v přesnosti, studenti psychologie prokázali vyšší informovanost této problematiky. Příčinou těchto výsledků můžeme předpokládat, že studenti psychologii jsou mnohem více edukováni o fungování osobnosti člověka.

V první hypotéze jsme zaměřili na všechny respondenty a předpokládali jsme, že celkové procento úspěšných odpovědí bude vyšší než 50 %. Tato hypotéza se nám v rámci výzkumného šetření potvrdila. Lze tedy říci, že respondenti obecně podali v rámci dotazníkového řešení uspokojivé výsledky.

Ve druhé hypotéze jsme předpokládali, že správnost odpovědí u studentů Policejní akademie bude vyšší než u studentů psychologie. Na základě získaných výsledků jsme zjistili, že celkové procento správných odpovědí je u studentů Policejní akademie 48,5 % a u studentů psychologie 65,9 %. Na základě tohoto zjištění byla hypotéza falzifikována.

Ve třetí hypotéze jsme ověřili, zda si studenti psychologie povedou lépe v rámci otázkách týkajících se dětských svědků. Třetí hypotéza byla potvrzena. Z výsledků vyplývá, že jsou znalosti studentů o očitém svědectví na dobré úrovni.

ZÁVĚR

V této bakalářské práci věnované tématu Validity očitých svědectví při výslechu, bylo cílem vytvořit soubor relevantních poznatků o psychologických faktorech působících na očitá svědectví ve vztahu k utváření svědecké výpovědi. Očitá svědectví představují v policejní praxi významný důkazní prostředek, avšak dlouholetý psychologický výzkum ukázal, že očitá svědectví nejsou tak spolehlivá, jak se doposud předpokládalo.

V teoretické části práce jsme se snažili čtenáři přiblížit faktory působící v procesu svědecké výpovědi. Zaměřili jsme se tak na vnější a vnitřní vlivy, které mohou ovlivnit proces vnímání, zapamatování a reprodukci informací. Inspirací při psaní této bakalářské práce byla psycholožka Elizabeth Loftus, která se dlouhodobě zabývá výzkumem očitého svědectví. Její výzkumy se zaměřují především na paměť a zkreslené vzpomínky ve vztahu ke svědectví očitých svědků. V úvodu práce jsme se ptali, jak je vůbec možné, že svědek udělá chybu ve své výpovědi, i když je pevně přesvědčen o její pravdivosti? Odpověď není vůbec jednoduchá a jak již víme z teoretické části práce, existuje spousta osobnostních a situačních faktorů které mohou ovlivnit svědectví očitých svědků. Především se však jedná o zkreslení vzpomínek, které mohlo nastat kdykoliv během procesu získávání či při reprodukci informací. Chybnému svědectví se však dá předejít při zvolení správné taktiky výslechu.

Na základě získaných poznatků z teoretické části práce byla realizována praktická část, ve které jsme zkoumali a porovnávali znalosti související s problematikou očitého svědectví u budoucích policistů a psychologů. Cílem praktické části bylo zodpovědět Jaké jsou znalosti studentů Policejní akademie a psychologie v oblasti problematiky očitého svědectví?

Z výsledků dotazníkového šetření jsme zjistili, že si studenti psychologie vedli v dotazníkovém šetření lépe než studenti Policejní akademie. Na základě těchto zjištění jsme si uvědomili, jakou nezastupitelnou roli hraje psychologie v rámci policejní praxe. Je tedy důležité, aby si policisté byli vědomi možných vlivů působících na očitá svědectví a pokusili se je eliminovat.

V praxi to může zahrnovat vytvoření vhodného prostředí, atmosféry a využití vhodné taktiky. V rámci rozšíření povědomí o této problematice, by měli být součástí policejní praxe školicí programy, které napomohou zvýšit povědomí o možných faktorech působících na očitá svědectví. Závěrem lze tvrdit, že ačkoli mohou být očití svědci cenným zdrojem důkazů, neměli by být hlavním nebo jediným důkazním prostředkem.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Monografie

ATKINSON, Rita L. *Psychologie*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-640-3.

BARON, R. A. *Essentials of psychology*. Boston: Allyn and Bacon, 1999. ISBN 9780205293360

BARTLETT, Frederic c. *Remembering: A Study in Experimental and Social Psychology*. 2nd Edition. Cambridge: Cambridge University Press, June 30, 1995. ISBN 978-0521483568.

BOUKALOVÁ, Hedvika a Ilona GILLERNOVÁ. *Kapitoly z forezní psychologie*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2020. ISBN 978-80-246-4461-5.

ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Forezní psychologie*. 3. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013. ISBN 978-80-7380-461-9.

ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Kriminální psychologie*. Praha: Eurounion, 1998. ISBN 80-85858-70-3.

FERJENČÍK, Ján. *Úvod do metodologie psychologického výzkumu: jak zkoumat lidskou duši*. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-367-6,

HENDL, Jan a Jiří REMR. *Metody výzkumu a evaluace*. Praha: Portál, 2017. ISBN 978-80-262-1192-1.

HERETIK, Anton. *Forezná psychológia*. Druhé, prepracované a doplnené vydanie. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo – Mladé letá, 2004. ISBN 80-10-00341-7.

KONRÁD, Zdeněk, Viktor PORADA, Jiří STRAUS a Jaroslav SUCHÁNEK. *Kriminalistika: kriminalistická taktika a metodiky vyšetřování*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2015. ISBN 978-80-7380-547-0.

LOFTUS, Elizabeth F. *Eyewitness Testimony*. Harvard University: Harvard University Press, 02 Mar 1996n. I. ISBN 9780674287778.

NAKONEČNÝ, Milan. *Obecná psychologie*. Praha: Stanislav Juhaňák – Triton, 2015. ISBN 978-80-738-7929-7.

NETÍK, Karel, Stanislav HÁJEK a Daria NETÍKOVÁ. *Psychologie v právu: úvod do forenzní psychologie*. Praha: C.H. Beck, 1997. Beckova skripta. ISBN 8071791776

PLHÁKOVÁ, Alena. *Učebnice obecné psychologie*. Praha: Academia. ISBN 978-80-200-1499-3.

SPURNÝ, Joža. *Psychologie výslechu*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010. ISBN 9788073801533.

STERNBERG, Robert J. *Kognitivní psychologie*. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-376-5

VÁGNEROVÁ, Marie. *Obecná psychologie: dílčí aspekty lidské psychiky a jejich orgánový základ*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2016. ISBN 9788024632681.

WEINER, Irving B. a Randy K. OTTO. *The Handbook of Forensic Psychology*. 4th. United States: John Wiley, 2013, 944 p. ISBN 978-1-118-34841-3.

Elektronické články

BROWN, Roger and James KULIK, 1977. *Flashbulb memories* [online]. January 1977. B.m.: Elsevier BV. [https://doi.org/10.1016/0010-0277\(77\)90018-X](https://doi.org/10.1016/0010-0277(77)90018-X)

GEISELMAN, R. Edward, Ronald P. FISHER, David P. MACKINNON and Heidi L. HOLLAND, 1985. *Eyewitness memory enhancement in the police interview: Cognitive retrieval mnemonics versus hypnosis*. [online]. 1985. B.m.: American Psychological Association (APA). <https://doi.org/10.1037/0021-9010.70.2.401>

GŁOMB, Kaja. How to improve eyewitness testimony research: Theoretical and methodological concerns about experiments on the impact of emotions on memory performance. *Psychological Research*. 2021. Vol. 86, no. 1 p. 1–11. <https://doi.org/10.1007/s00426-021-01488-4>

JACOBY, Larry L. and Matthew G. RHODES, 2006. False Remembering in the Aged [online]. April 2006. B.m.: SAGE Publications. <https://doi.org/10.1111/j.0963-7214.2006.00405.x>

KRAMER, Thomas H., BUCKHOUT, Robert and EUGENIO, Paul. Weapon focus, arousal, and eyewitness memory: Attention must be paid. *Law and Human Behavior*. 1990. Vol. 14, no. 2. p. 167–184. <https://doi.org/10.1007/BF01062971>.

KUTATELADZE, BESIKI L., ANDILORO, NANCY R., JOHNSON, BRIAN D. and SPOHN, CASSIA C. Cumulative disadvantage: Examining racial and ethnic disparity in prosecution and sentencing. *Criminology*. 2014. Vol. 52, no. 3 p. 514–551. DOI 10.1111/1745-9125.12047.

LOFTUS, Elizabeth F. and PALMER, John C. *Reconstruction of Automobile Destruction: An example of the interaction between language and memory*. Journal of Verbal Learning and Verbal Behavior. 1974. Vol. 13, no. 5, p. 585–589 [https://doi.org/10.1016/S0022-5371\(74\)80011-3](https://doi.org/10.1016/S0022-5371(74)80011-3)

LOFTUS, Elizabeth F., LOFTUS, Geoffrey R. and MESSO, Jane. Some facts about "weapon focus.". *Law and Human Behavior*. 1987. Vol. 11, no. 1 p. 55–62. <https://doi.org/10.1007/BF01044839>

MALPASS, Roy S. and DEVINE, Patricia G. Eyewitness identification: Lineup instructions and the absence of the offender. *Journal of Applied Psychology*. 1981. Vol. 66, no. 4. p. 482–489. <https://doi.org/10.1037/0021-9010.66.4.482>

NEISSER, Ulric and HARSCH, Nicole. Phantom flashbulbs: False recollections of hearing the news about *challenger*. *Affect and Accuracy in Recall*. 1992. p. 9–31. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511664069.003>

PATERSON, Helen M. and Richard I. KEMP, 2006. *Comparing methods of encountering post-event information: the power of co-witness suggestion* [online]. 2006. B.m.: Wiley. <https://doi.org/10.1002/acp.1261>

SHIELDS, Grant S., SAZMA, Matthew A., MCCULLOUGH, Andrew M. and YONELINAS, Andrew P. The effects of acute stress on episodic memory: A Meta-analysis and Integrative Review. *Psychological Bulletin*. 2017. Vol. 143, <https://doi.org/10.1037/bul0000100>

SKAGERBERG, Elin M. and Daniel B. WRIGHT, 2008. *The prevalence of co-witnesses and co-witness discussions in real eyewitnesses* [online]. December 2008. B.m.: Informa UK Limited. <https://doi.org/10.1080/10683160801948980>

STARK, Shauna M., YASSA, Michael A., LACY, Joyce W. and STARK, Craig E.L. A task to assess behavioral pattern separation (BPS) in humans: Data from healthy aging and mild cognitive impairment. *Neuropsychologia*. 2013. Vol. 51, no. 12. p. 2442–2449. <https://doi.org/10.1016/j.neuropsychologia.2012.12.014>

TARTAKOVSKY, M. *How Forensic Psychology Began and Flourished*. *Psychcentral* [online]. 2011 [cit. 2023-03-02]. Dostupné z: <https://psychcentral.com/health/common-questions-psychologists-get-asked#next-steps>

WELLS, Gary L. and OLSON, Elizabeth A. *Eyewitness testimony*. *Annual Review of Psychology*. 2003. Vol. 54, no. 1, 277–295 p. <https://doi.org/10.1146/annurev.psych.54.101601.145028>

WELLS, Gary L. *Applied eyewitness-testimony research: System variables and estimator variables*. *Journal of Personality and Social Psychology*. 1978. Vol. 36, no. 12 p. 1546–1557. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.36.12.1546>

WIXTED, John T., WELLS, Gary L., LOFTUS, Elizabeth F. and GARRETT, Brandon L. Test a witness's memory of a suspect only once. *Psychological Science in the Public Interest*. 2021. Vol. 22, no. 1. <https://doi.org/10.1177/15291006211026259>

Internetové zdroje

Eyewitness Identification Reform [online]. [cit. 2023-03-02]. Dostupné z: <https://innocenceproject.org/eyewitness-identification-reform/> *Innocence Project*, Kirk Bloodsworth. [online]. 2021 [cit. 2023-03-02]. Dostupné z: <https://innocenceproject.org/cases/kirk-bloodsworth/>

The Real Killer' Podcast Examines Rodney Lincoln's Conviction After Serving 36 Years in Prison. *Www.distractify.com* [online]. 2021 [cit. 2023-03-02]. Dostupné z: <https://www.distractify.com/p/rodney-lincoln-now>

SEZNAM GRAFŮ

Graf 1 - Pohlaví respondentů, zdroj: vlastní šetření	35
Graf 2 - Pohlaví respondentů, zdroj: vlastní šetření	35
Graf 3 - Věk respondentů, zdroj: vlastní šetření	36
Graf 4 - Vyhodnocení otázky č.1, zdroj: vlastní šetření	37
Graf 5 - Vyhodnocení otázky č.2, zdroj: vlastní šetření	38
Graf 6 - Vyhodnocení otázky č.3, zdroj: vlastní šetření	39
Graf 7 - Vyhodnocení otázky č.4, zdroj: vlastní šetření	40
Graf 8 - Vyhodnocení otázky č.5, zdroj: vlastní šetření	41
Graf 9 - Vyhodnocení otázky č.6, zdroj: vlastní šetření	42
Graf 10 - Vyhodnocení otázky č.7, zdroj: vlastní šetření	43
Graf 11 - Vyhodnocení otázky č.8, zdroj: vlastní šetření	44
Graf 12 - Vyhodnocení otázky č.9, zdroj: vlastní šetření	45
Graf 13 - Vyhodnocení otázky č.10, zdroj: vlastní šetření	46